НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені О.О.БОГОМОЛЬЦЯ

П А С П О Р Т К А Ф Е Д Р И

Описової та клінічної анатомії
(повна назва кафедри)

Підпорядкованість кафедри факультету медичний №1

Паспорт кафедри обговорено і затверджено

на методичній нараді кафедри

“21” вересня 2023 протокол №5

Зав. кафедрою І.В. Дзевульська
(прізвище, ім’я, по-батькові)

д.мед.н., професор

_____

(науковий ступінь, вчене звання) підпис

1.1. Історична довідка

КИЇВСЬКА АНАТОМІЧНА ШКОЛА

Історія кафедри анатомії людини Національного медичного університету імені О.О.Богомольця багата численними науковими відкриттями, прикладами творчої, невтомної, самовідданої праці вчених і віддзеркалює становлення притаманних українській анатомії академічних традицій наукової та освітянської діяльності.

Відомий вітчизняний анатом професор М.С.Спіров у 1965 році в монографії “Київська анатомічна школа” зазначив, що співробітники і керівники кафедри анатомії людини медичного факультету Імператорського університету Св. Володимира (нині кафедри анатомії людини Національного медичного університету імені О.О.Богомольця) “розробляли питання великої наукової ваги, своїми дослідженнями створювали певні напрями в анатомічній науці. Згадані напрями розвивалися в силу спадкоємності в роботі і дали можливість закласти академічні основи кафедри і сприяти прогресові анатомічного знання і медичної освіти”.

Професор Микола Іларіонович Козлов

Біля витоків київської анатомічної школи стояли учні великого М.І.Пирогова – професори М.І.Козлов та О.П.Вальтер, які розвивали у своїй діяльності його наукові та педагогічні ідеї. Про вплив М.І.Пирогова у передмові до свого підручника анатомії О.П.Вальтер писав: “...Вероятно никто не станет упрекать меня, что я везде следовал Пирогову, где только возможно это сделать. ”

Професор Олександр Петрович Вальтер

М.І.Пирогов, як відомо, вперше у світовій науці запровадив анатомо-експериментальний напрям, він вивчав будову органів і систем людини, пов’язуючи структуру з функцією, ставлячи експерименти на тваринах. Наслідуючи свого вчителя, М.І.Козлов та О.П.Вальтер були чудовими лікарями-клініцистами та вмілими експериментаторами, коло інтересів яких включало вивчення анатомії людини, фізіології та патологічної анатомії.

Першим завідувачем кафедри анатомії людини в Києві був **Микола Іларіонович Козлов**, який 9 (23) вересня 1841 р. прочитав лекцію з анатомії і розпочав заняття на ново-

утвореному медичному факультеті університету Св. Володими-ра. Професор М.І.Козлов працював на медичному факультеті від 1841 до 1853 р. послідовно завідувачем кафедри анатомії людини (1841-1844), а потім патологічної анатомії (1845-1853). Його наукові роботи мають клініко-анатомічний та патанатомічний характер. Одним з перших він почав застосовувати гістохімічний аналіз для визначення суті хворобливих процесів. У 1847 – 1849 рр. М.І.Козлов разом з О.П.Вальтером брали участь у боротьбі з епідемією холери в Києві, під час якої зарекомендували себе як прихильники запровадження профілактичної медицини, яку широко пропагували у своїй науковій, педагогічній і громадській діяльності.

Наступником М.І.Козлова по кафедрі анатомії став **Олександр Петрович Вальтер**(1817-1889). О.П.Вальтер був вихованцем Дерптського університету, де з 1836 по 1840 рік професором теоретичної та практичної хірургії працював М.І.Пирогов. Після закінчення університету в 1841 р. Олександр Петрович спеціалізувався по фізіології в Німеччині у професора Йоганна Петера Мюллера, який очолював кафедру фізіології в Берлінському університеті і був на той час провідним європейським вченим у галузі фізіології, порівняльної анатомії та ембріології (саме він вперше описав у ембріонів мюллерову протоку – ductus paramesonephricus). Учнями Й.П.Мюллера були славнозвісні вчені: Шванн, Генле, Брюкке, Дюбуа-Реймон, Рейхерт, Ремак та інші.

В 1842 р., працюючи у Й.П.Мюллера, О.П.Вальтер зробив важливе відкриття: він встановив, що волокна симпатичних нервів, які приєднуються до сідничного нерва жаби, є судинорухoвими і при подразненні забезпечують звуження просвіту кровоносних судин задніх кінцівок. Ця його праця була опублікована в 1842 р. німецькою мовою в “ Mull. Archiv fur Anatomie und Phy siologie ”, а також в 1843 р. російською мовою під назвою “О значении сочуственных нервных нитей, примешаных к седалищному нерву лягушек ”. Таким чином, О.П.Вальтер (на 11 років раніше від Клода Бернара) відкрив судинозвужуючі нерви і довів, що ці нерви – симпатичні (“сочуственные”, як їх тоді називали).

Більша частина життя О.П.Вальтера пов’язана з Києвом і з медичним факультетом університету Св. Володимира, в якому він працював з 1843 по 1873 рік (з 1845 по 1868 рік завідувачем кафедри анатомії). Саме у стінах рідного університету 1 вересня 1845 р. О.П.Вальтер захистив першу докторську дисертацію на медичному факультеті “ De mechanismo implicationis pilorum in plica polonica , disquistiones microscopi ca e , Kioviae , 1845” (“Про механізм сплетіння волосся при ковтуні, мікроскопічне дослідження, Київ, 1845”). Ця дисертація (латиномовний автореферат якої до теперішнього часу зберігається на

кафедрі анатомії людини НМУ ім. О.О.Богомольця) містить спостереження автора над ковтуном, розповсюдженим у той час у Річіцькому, Бобруйському, Слуцькому, Мозирському, Пінському, Овруцькому і Житомирському округах.

Важливою заслугою О.П.Вальтера перед вітчизняною наукою було те, що він видавав на свої кошти і редагував журнал “Современная медицина” – один з кращих медичних журналів того часу. Видання цього журналу було розпочато ним у Києві у 1860 р. і закінчено у Варшаві у 1880 р. Метою журналу було поширення фізіологічного напряму в медицині, який О.П.Вальтер вважав найбільш правильним напрямом з великим майбутнім. В.Ф.Москаленко, Ф.Я.Ступак (2004) відмічають, що “часопис “Современная медицина” був першим, що відкрив епоху періодичного медичного друкованого слова на теренах України”.

У 1862 - 1867 роках О.П.Вальтер опублікував як в київських виданнях, так і за кордоном, багато праць про розподіл температури в тілі тварин при різних їх станах, про вплив підвищення і зниження температури тіла на стан організму тощо. Широкої популярності набули: опублікована в 1865 р. у Берліні німецькою мовою книга “ Thermophysiologie Untersuchungen ”; надрукована в 1863 р. у журналі “Современная медицина” праця “О влиянии холода на организм животных”; опубліковані в 1866 – 1867 роках лекції про тваринну теплоту.

Слід зазначити, що хоча за своєю підготовкою і за своєю дослідницькою діяльністю О.П.Вальтера можна було б вважати вченим-фізіологом, але насправді він був анатомом функціональної спрямованості, і при тому неабияким анатомом.

Важливість поєднання фізіології з анатомією була добре зрозуміла вченим-медикам XIX століття. З цього приводу відомий віденський анатом Й.Гіртль (1878) писав: “...Нельзя требовать от анатомии, чтобы ограничивалась одной лишь внешностью органов. Она стремится к разгадыванию отправлений, и её цель физиология. Неосмысленное ремесло, - а таким была бы анатомия без связи с физиологией, - не может иметь притязания на имя науки. Разве можно изучать устройство машины, не представляя себе её назначения, или, находясь в полном разуме, слушать звуки слов и не постигать смысла речи? ” У свою чергу О.П.Вальтер (1855) зазначав: “Физиология без Анатомии существовать не может, Анатомия представляет сухой предмет, если при анатомических работах мы не руководствуемся физиологической мыслью. Лучший анатом, препаратор, без знания физиологии не выше механика, который делает снаряды для того, чтобы другие ими пользовались, а известно, что даже хороший механик только тот, который имеет цель и пользу своих изделий… Анатомия есть, собственно говоря, естественная наука, она не служанка Медицины, не есть какой-нибудь побочный предмет, но в союзе с Физиологией есть царица Медицины… Я пишу анатомию живого, не мертвого. Я хотел бы быть физиологом в смысле новой анатомической школы, но не хватило бы жизни писать анатомию в этом направлении… ”. Але, насправді, така анатомія була написана. Вдалою спробою створення

підручника з функціональної анатомії став виданий О.П.Вальтером в 1850 та 1855 роках “Курс анатомии человеческого тела для учащихся ”. Цей підручник з анатомії людини за своїм характером, систематичністю і повнотою викладу, запереченням схоластики і формалізму у викладенні був найкращим на той час.

Поява курсу анатомії О.П.Вальтера була зустрінута медичною громадськістю Російської імперії з захопленням. Він був прийнятий як один з основних підручників з анатомії в університетах. За свою працю О.П.Вальтер був нагороджений Медикохірургічною академією спеціальною премією імені П.А.Загорського.

Велику увагу в навчальному процесі на кафедрі анатомії О.П.Вальтер приділяв препаруванню. В “Курсе анатомии человеческого тела для учащихся” (1858) читаємо: “... Моя книга есть практический руководитель при трупе в секционном зале. Я желал бы чтобы ее не иначе читали как со скальпелем в руках, и чтобы мои ученики без нее не вскрывали и не препарировали. Если же они при этом приобретут любовь к моей науке, то цель моя будет вполне достигнута ”.

Олександр Петрович поважав і цінував самовіддану працю анатомів, у зв’язку з чим писав: “...Меланхолия наследство анатомов, говорит Гиртль, но это не справедливо. Меланхолия досталась в удел не одним анатомам, но часто всем тем, коих труды и стремления принадлежат более будущему, нежели настоящему времени”. У зв’язку з цим слід підкреслити, що гуманісти епохи Відродження (і, зокрема, Альбрехт Дюрер) бачили в людях меланхолічного темпераменту втілення творчої “божественної несамовитості”, захопленості генія. У своїй відомій, завдяки складному морально-філософському підтексту, гравюрі “Меланхолія” А.Дюрер поєднав алегорію Науки (заглиблений у думки Божий ангел, який сидить з циркулем у руці) з пісочним годинником (символ невблаганного плину часу) та з великим багатокутником (символ “наріжного каменю” цілісної та усталеної системи людських знань).

Крім анатомії, професор О.П.Вальтер викладав в університеті курси фізіології, хірургії, історії медицини. Завдяки дивовижній працездатності й вражаючої енергійності, любові до науки і розвинутого почуття громадськості О.П.Вальтер набув на медичному факультеті репутації зразкового лектора і вимогливого викладача, авторитетного фахівця – медика і чудового організатора. Вчений доклав чимало зусиль, щоб забезпечити викладання анатомії на високому рівні. Вважаючи, що глибоке засвоєння анатомії неможливе без ґрунтовного вивчення студентами анатомічного матеріалу, він взяв на себе ініціативу будівництва окремого приміщення для анатомічного театру.

Завдяки винятковій наполегливості О.П.Вальтера і за допомогою М.І.Козлова, який був домашнім лікарем тодішнього київського губернатора Д.Г.Бібікова, у 1853 р. за проектом архітектора О.В.Беретті був збудований університетський анатомічний театр (нині у цьому приміщенні знаходиться Національний музей медицини України), що вважався на той час

одним з кращих у Європі. У цьому анатомічному театрі була розміщена колекція Віленської медико-хірургічної академії і розпочате створення фундаментального та навчального музеїв кафедри. Професор О.П.Вальтер у своїй промові під час відкриття анатомічного театру звернув особливу увагу на анатомічне направлення медичного факультету університету Св. Володимира, зобов'язане своїм розвитком тій обставині, що більша частина професорів була учнями або послідовниками М.І.Пирогова (М.І.Козлов, О.П.Вальтер, П.І.Перемежко, М.В.Скліфосовський та інші).

Університетський анатомічний театр, збудований у 1853 році (нині у цьому приміщенні знаходиться Національний музей медицини України)

О.П.Вальтер не тільки досконало організував навчальний процес на кафедрі анатомії, який залишився зразковим на усі часи, але й виступив як засновник функціонального напряму наукової діяльності київської анатомічної школи. Продовжувачем цього напряму став наступник О.П.Вальтера по кафедрі професор В.О.Бец, який приніс світову славу українській науці працями у галузі морфології центральної нервової системи. Притаманний цій школі функціональний напрям надалі відбився: у дослідженнях професором М.А.Тихомировим варіантів артерій та вен людини; у роботах з анатомії лімфатичної системи професора Ф.А.Стефаніса, які були продовжені професором М.С.Спіровим, та його учнями; у вивченні морфологічних основ мікроциркуляції у функціонально різних органах людини в онтогенезі, розпочатих професором І.Є.Кефелі і продовжених професором І.І.Бобриком та його учнями. Наукові труди та освітянська діяльність цих послідовників М.І.Козлова та О.П.Вальтера склали фундамент вітчизняної анатомії і є запорукою її подальшого розвитку.

В ряду вчених-медиків XIX століття, які своєю натхненною, самовідданою працею забезпечили інтелектуальну славу Україні, професорам М.І.Козлову і О.П.Вальтеру належить почесне місце. У зв'язку з цим варто навести давній вислів, яким

В.О.Бец колись закінчив одну з своїх лекцій і який можна вважати гаслом київської анатомічної школи: “Я зробив усе, що міг, нехай зроблять інші краще” (“ Feci quod potui , faciant meliora potentes ”).

Професор Володимир Олексійович Бец

Професор **Володимир Олексійович Бец** (1834-1894) був учнем О.П.Вальтера і завідував кафедрою анатомії Університету Св. Володимира з 1868 до 1890 рік.

Народився В.О.Бец 26 квітня 1834 року в селі Татаривщині (передмістя Остра) Чернігівської губернії. Він походив з української дворянської родини, в якій дотримувалися демократичних поглядів. Середню освіту здобув у Ніжинській та 2-й Київській гімназіях. 1853 року вступив на медичний факультет Університету Св. Володимира, по закінченні якого у 1860 році йому присвоїли ступінь лікаря з відзнакою. Завдяки великим успіхам під час навчання в університеті здібного випускника-лікаря послали в закордонне відрядження у Відень. У 1862 році В.О.Бец повернувся до Києва і вже наступного року захистив в університеті докторську дисертацію.

В.О.Бец був всебічно освіченим вченим, умілим експериментатором, талановитим дослідником, чудовим лектором і вимогливим викладачем, який пройшов європейську школу наукової та педагогічної підготовки у вчених зі світовим ім’ям: Келлікера, Бунзена, Гіртля, Людвіга, Брюкке, Кірхгофа і Гельмгольця.

Завдяки ерудиції, здатності висувати нові оригінальні ідеї, коло наукових інтересів професора В.О.Беца було надзвичайно широким. На початку своєї наукової та педагогічної діяльності Володимир Олексійович з успіхом займався фізіологією, хімією, морфологічними науками. Певний час В.О.Бец читав в університеті лікарям та студентам лекції з аналітичної хімії, уроскопії, гістології. Захистивши у 1863 році докторську дисертацію “Про механізм кровообігу в печінці”, він засвідчив свої глибокі знання не тільки в галузі анатомії, але й фізики. Частина цієї праці українського вченого, в якій йдеться про гідравлічні розрахунки, була свого часу надрукована у звітах Віденської академії наук. Вагоме значення мають здійснені Володимиром Олексійовичем наукові дослідження мозкової речовини надниркових залоз (ним відкрита її хромафінна реакція), дослідження морфології остеогенезу і, особливо, вивчення макро- і мікроскопічної анатомії головного мозку.

Впродовж усієї своєї наукової та педагогічної діяльності В.О.Бец підтримував безпосередній зв’язок з практичною медициною. Будучи чудовим лікарем-клініцистом, він з 1871 року працював консультантом з нервових хвороб при Кирилівській лікарні, а згодом – головним лікарем Південно-Західної залізниці.

Багатогранна діяльність В.О.Беца не перешкоджала, а допомагала головній справі його життя – вивченню будови головного мозку. Загальновідомо, що людський мозок – це, можливо, сама складна з живих структур у Всесвіті. У зв'язку з цим нервова система завжди знаходилась у центрі уваги вчених-дослідників. Між тим вислів відомого італійського анатома XVII століття Ф.Фонтани про мозок: obscura textura , obscuriores morhi , functiones obscurissime (який можна перекласти як "незрозумілої будови, невідомих властивостей, найзагадковіших функцій") залишався актуальним аж до кінця XIX століття.

У XIX столітті почалось цілеспрямоване об'єктивне вивчення функцій нервової системи (більшою мірою головного та спинного мозку); причому основні дані були отримані у результаті анатомічних та гістологічних досліджень.

Вчення про функції кори великого мозку в цей час розвивалося у взаємодії двох протилежних концепцій – антілокалізаціонізму або еквіпотенціалізму та локалізаціонізму. До архітектонічних робіт В.О.Беца справжніх анатомічних доведень розчленування кори на окремі структурні одиниці не було. Багато дослідників, встановлюючи факти функціональної відмінності різних відділів кори великого мозку, не пов'язували їх з певними морфологічними структурами і, зазвичай, розглядали їх у дусі теорії евристичного паралелізму Мейнерта, яка визначала явища свідомості та матеріальні процеси як щось по суті зовсім різне. Взаємозв'язок фізіології, анатомії, гістології центральної нервової системи та клініки нервових хвороб був добре зрозумілим В.О.Бецу, який у вступній лекції з анатомії 22 вересня 1870 року казав: "Если физиология не руководствуется анатомией, то добытые физиологией теории рассеиваются первым анатомическим термином... Анатомия мозга нуждается в добывании многих фактов, в весьма многом их объяснении, даже нуждается в объяснении многого, давно известного, но одиночного, которое, как одиночный верстовой столб, стоит без надписи...".

Пов'язуючи структуру з функцією, В.О.Бец першим у світі почав вивчати цитоархітектоніку кори великого мозку. Епохальною подією в історії нейроанатомії XIX століття стало відкриття В.О.Бецом у 1874 році гігантських пірамідних клітин у V шарі кори передцентральної звивини та прицентральної часточки великого мозку. В.О.Бец не тільки описав ці клітини (які з того часу у всьому світі називають "клітинами Беца"), але й довів, що вони є морфологічним субстратом локалізації описаного Фрічем та Гітцігом рухового центру, який регулює діяльність скелетних м'язів. Таким чином Володимир Олексійович став засновником вчення про морфологічні основи динамічної локалізації функцій в корі півкуль великого мозку. Слід зазначити, що своє відкриття В.О.Бец зробив тоді, коли його сучасник відомий австрійський анатом Й.Гіртль у книзі "Руководство к анатомии человеческого тела с указанным на физиологические основания и практические применения ее" (1878) писав: "Анатомию же внутреннего строения мозга, в настоящее и вероятно и в будущее время можно сравнить с запечатанной семью печатями и притом еще иероглифами исписанной книгою. Что касается учения об отправлениях мозга, то самые гордые физиологи

смиренно преклоняют главу свою, и признаются, что о душе человеческой знают только, что она не имеет крыльев ”(в цитаті залишена орфографія оригіналу).

У статті “О подробностях строения мозговой корки человека” (1882) В.О.Бец зазначив: “...по моим исследованиям корка передней центральной извилины и парацентральной дольки содержит гигантские клетки, расположенные группами в виде гнезд ”. Слід підкреслити, що в нейро- анатомії до цього часу точиться дискусія про те, хто першим сформулював принцип колончастої будови рухової кори – Вернон Маунткасл у 1960 році чи Лоренто де Но у 1943 році. Є всі підстави вважати, що це першим зробив Володимир Олексійович Бец.

Використавши для виготовлення гістологічних зрізів прилад Марші, В.О.Бец дослідив вертикальні зв’язки між нейронами різних шарів кори і, зокрема, у згаданій вище статті дав такий опис кіркових колонок: “Передняя центральная извилина, начиная с верхней границы нижней трети своего протяжения, представляет по направлению вверх следующие особенности: сперва в ней сверху пятого слоя появляются одиночно и парами большие клетки, находящиеся на значительном расстоянии пара от пары. Далее, кверху эти клетки группируются по три и по четыре вместе гнездами, и расстояния между гнездами уменьшаются. Еще более кверху эти гнезда составляются уже из большого количества клеток, не менее 4, а то бывает их 5 и даже 7 и из прежнего места, т.е. сверху пятого слоя, они переходят уже в третий слой и в нем располагаются как бы связанным слоем, заходя поодиночке во второй слой, а также в четвертый и сверху пятого. К парацентральной дольке слой этот опять разделяется на гнезда, а в самой дольке клетки эти располагаются то слоями друг над другом, то гнездами, занимающими различные положения ”.

В теперішній час у наукових виданнях та підручниках з неврології зазначено, що вертикально орієнтовані колонки нейронів є елементарними функціональними комірками рухової кори, але, на жаль, у всіх них немає посилань на науковий пріоритет В.О.Беца.

Слід також підкреслити, що Володимир Олексійович першим порушив актуальне нині питання про будову сірої речовини важливої складової лімбічної системи – Аммонівого рогу. Український морфолог встановив, що пірамідні клітини Аммонівого рогу розташовані одна проти одної і нагадують клубок, у зв’язку з чим В.О.Бец назвав їх “корковыми клубочками, glomeruli corticales ”. З такою структурною особливістю сучасні неврологи пов’язують те, що Аммонів ріг є найбільш епілептогенною частиною всього мозку. Крім того пірамідним нейроном Аммонівого рогу відводиться значна роль у забезпеченні пам’яті і в генезі її порушень. Як не дивно, але дані В.О.Беца з цитоархітектоніки Аммонівого рогу не приведені навіть у спеціальних сучасних оглядових публікаціях з анатомії лімбічної системи.

Вивчення мікроскопічної будови кори головного мозку принесло київському професору світову славу. Володимир Олексійович опрацював оригінальну методику ущільнення мозку та забарвлення нервових клітин, що дозволило йому зробити унікальні гістологічні препарати, систематизовано вивчити рельєф півкуль великого мозку та встановити закономірності цитоархітектоніки кори. Застосувавши розроблену методику, В.О.Бец виготовив гіпсові зліпки головного мозку з натури, наніс на них лінії, які вказували не тільки напрямок зроблених ним мікроскопічних зрізів, але й межі окремих цитоархітектонічних ділянок. Це дозволило вченому точно визначити співвідношення особливостей форми поверхні великого мозку з особливостями мікроскопічної будови і розташування складових частин його окремих ділянок.

Детальне вивчення сірої та білої речовини великого мозку, зв'язків між ними, як це показав подальший розвиток нейроанатомії, також було пов'язано з дослідженням серій послідовних зрізів через всю півкулю. Рішення цих задач вперше було визначено архітектонічним методом В.О.Беца і реалізовано при вивченні гістологічних препаратів, про які сам вчений писав, що "...препараты эти дают полную возможность проследить послойное распределение серого и белого вещества одного полушария, что, как известно, составляет весьма важную, но и весьма трудную часть описательной анатомии – такого исследования почти никто не предпринимал".

На з'їзді природознавців та лікарів у Лейпцигу у 1872 році професор К.Людвіг, оглянувши колекцію В.О.Беца, запропонував надрукувати атлас малюнків з його препаратів за рахунок Дрезденської академії наук. Але український вчений відмовився, бо мріяв видати атлас на батьківщині. За свої препарати В.О.Бец отримав медаль на Всеросійській мануфактурній виставці у Петербурзі в 1870 році та медаль на Всесвітній виставці у Відні в 1873 році, де колекція була оцінена у 7 000 австрійських гульденів. Як щирий патріот рідної землі, Володимир Олексійович відхилив пропозицію, зроблену йому професором В.Бенедиктом, продати колекцію гістологічних препаратів. Цю колекцію В.О.Бец подарував кафедрі анатомії людини університету, де вона разом з сигнальним і, на жаль, єдиним примірником "Атласа человеческого мозга" зберігається до цього часу.

Вчені-медики усього світу добре розуміють цінність наукової спадщини В.О.Беца. Загальновизнано, що видатний представник української медицини В.О.Бец розвивав національну науку, досяг визначних успіхів на батьківщині і увійшов до світової наукової та освітянської еліти.

Життя В.О.Беца є виразним прикладом самовідданого служіння анатомії, в якій вчений вбачав ще і іншу науку – філософію анатомії. В.О.Бец досить чітко бачив небезпеку спекулятивної філософії, яка приносить факти у жертву іманентній логіці пояснюючої схеми. Вслід за видатним французьким анатомом К.Біша, якого В.О.Бец називав "великим маэстро изучения

природы человека", український анатом вважав, що філософський метод це рефлексія, тобто роздуми суб'єкта над досвідом власної діяльності і усвідомлення смислу цієї діяльності самому собі. Філософія природознавства, наприклад, є роздум над досвідом пізнання природи, а філософія анатомії – над досвідом анатомічного дослідження. Щоб цей роздум був плідний, треба дотримуватися однієї неодмінної умови: філософу треба мати власний досвід діяльності у тій області, яка служить предметом його роздумів. В протилежному випадку творче мислення просто неможливе, бо відсутність власного досвіду роботи підштовхує до запозичення чужих думок і аргументів без дійсного переконання в їх правоті, до приблизності суджень і інтелектуального дилетантизму.

Висуваючи вимоги єдності досвіду і філософського узагальнення, В.О.Бец мав всі підстави вважати, що його власна діяльність в повній мірі цій вимозі відповідає.

Професор Михайло Андрійович Тихомиров

Своєрідним заповітом Володимира Олексійовича є слова зі вступу до однієї з останніх його наукових публікацій – монографії "Морфология остеогенеза" (1887): "А тому, кто после меня войдет в двери храма, в котором, по выражению Сильвия «смерть радуется, что и она содействует жизни», пусть этот очерк будет указанием, что на анатомию можно смотреть не как на оконченную описательную или прикладную только науку, имеющую честь служить медицинской практике, а как на знание, о котором Гамлет говорит Горацио: «есть многое и на земле и в небе, о чем мечтать не смеет наша мудрость».

Помер В.О.Бец 12 жовтня 1894 року. Могила великого вченого розташована на схилах Дніпра в мальовничому і затишному куточку Видубицького монастиря в декількох кроках від церкви Архистратига Михаїла – така була передсмертна воля В.О.Беца.

Наступником В.О.Беца на кафедрі анатомії був професор **Михайло Андрійович Тихомиров** (18481902). З діда-прадіда дворянин, М.А.Тихомиров народився 24 жовтня 1848 року в батьківському маєтку

на Смоленщині. Після закінчення Санкт-Петербурзької медико-хірургічної академії в 1872 році, він (з 1874 по 1890 рік) працював на кафедрі анатомії Московського університету, а з 1890 по 1902 рік на кафедрі анатомії університету Св. Володимира (з 1898 по 1902 рік був деканом медичного факультету).

Будучи великим фахівцем з порівняльної анатомії та ембріології, М.А.Тихомиров пропонував розглядати анатомію з точки зору еволюційної морфології, з приводу чого писав: "Эта точка зрения определилась общим успехом естествознания: нове и изумительные результаты таких наук, как эмбриология, сравнительная анатомия и палеонтология, во их сокупности, дали эту новую точку зрения..., которая рассматривает строение человеческого организма не только в совершенно законченой его форме

и безотносительно, но выясняет взаимную зависимость фактов путем истории развития организма и путем сравнения его с другими организмами”.

М.А.Тихомиров був талановитим, самобутнім ученим, досвідченим і майстерним викладачем, класиком анатомії. Професор Ф.А.Стефаніс підкреслював, що його вчитель М.А.Тихомиров, “как профессор и декан, всегда строго и бдительно стоял на страже лучших академических традиций”.

Саме дотримуючись цих академічних традицій, М.А.Тихомиров здійснив неперевершене дослідження варіантів і аномалій судинної системи людини і, спираючись на дані порівняльної анатомії та онтогенетичного розвитк0у, запропонував у своїй монографії “Варианты артерий и вен человеческого тела в связи с морфологией кровеносной сосудистой системы” (1899) низку таких важливих узагальнень, як учення про головні напрями філогенезу кровоносної ситеми, про принципи або типи зміни її та про філогенетичні кореляції або координації. М.А.Тихомиров обробив великий, зібраний ним матеріал різноманітних (у тому числі казуїстичних) судинних аномалій, що має практичне значення до цього часу, і уперше виклав правильну точку зору на їх походження, виходячи з досліджень філо- і онтогенезу судинної системи. Цей метод історичного вивчення анатомічних фактів став суттєвим надбанням вітчизняної ангіології і надалі набув широкого поширення в анатомії. Після М.А.Тихомирова кафедрою анатомії завідував (1903-1917) професор **Франц Адольфович Стефаніс** (1865-1917).

Професор Франц Адольфович Стефаніс

Ф.А.Стефаніс народився 3 грудня 1865 року в селі Должиці Гдовського повіту Петербурзької губернії в родині німців-лютеран. Його батько Адольф Емілій Стефаніс, орендуючи землю у поміщика, займався торгівлею сільськогосподарських про-дуктів. Невдовзі після народження сина він переїхав з родиною до Риги, а на початку 80-х років – до Києва.

1886 року Ф.А.Стефаніс закінчив гімназію і того ж року вступив на медичний факультет університету Св. Володимира. 7 червня 1893 року Ф.А.Стефаніс став позаштатним помічником прозектора на кафедрі анатомії університету, а приблизно через рік його перевели в штат.

Франц Адольфович – безпосередній учень видатного представника київської анатомічної школи професора М.А.Тихомирова. Під його керівництвом він захистив у 1902 році дисертацію “Лимфатические сосуды же-

лудка человека”, яка була виконана на високому науковому рівні і є цінним вкладом в ангіологію. Цим дослідженням Ф.А.Стефаніс першим в історії української медичної науки розпочав послідовне вивчення лімфатичної ситеми, у зв’язку з чим він справедливо вважається засновником вітчизняної лімфології. Виняткову цінність являють собою класичні роботи

Ф.А.Стефаніса “О лимфатических сосудах почек человека” (1902), ”Лимфатические сосуды печени человека” (1904), завдяки яким він набув репутації одного з провідних лімфологів початку XX століття.

Сконструювавши оригінальний прилад для ін’єкції лімфатичних судин, в якому притискувальною силою є ртутний стовп певної висоти, а ін’єкційною масою є олійні фарби, що розводяться в хлороформі чи ефірі або в суміші хлороформу з ефіром, А.Ф.Стефаніс виготовив унікальні препарати внутрішньорганних та позаорганних лімфатичних судин.

Метод ін’єкції лімфатичних судин, запропонований Францем Адольфовичем, полягав у застосуванні внутрішньотканних уколів і був своєрідним інваріантом метода Герота, який наливав лімфатичні судини за допомогою спеціально пристосованого для цього шприця “від вільної руки”. З приводу останнього Ф.А.Стефаніс зазначав: ”Инъекции, однако, от свободной руки именно здесь представляют много неудобств. При наливаннии лимфатических сосудов, где ощущения сопротивления очень слабо, не легко соизмерить силу необходимого давления”. Апарат Стефаніса дозволяв робити довготривалу ін’єкцію, яка іноді продовжувалась декілька годин, з контрольованим, відповідно до мети дослідження, тиском.

Ф.А.Стефаніс писав: ”Что касается давления, при котором я инъецирую, то оно весьма разл ично – от нескольких сантиметров и до двадцати, в зависимости от части, от объекта, затем от органа и от цели, какую преследую: хочу ли налить ближайшую территорию или самые отдаленные лимфатические узлы и т.д.” .

Завдяки високій техніці і точності дослідження київський анатом Ф.А.Стефаніс встановив нові важливі факти про лімфатичні судини шлунка, печінки і нирок людини, а також створив класифікацію лімфатичних вузлів черевної порожнини, основану на відношеннях їх до кровоносних судин. Франц Адольфович перший описав лімфатичні судини серозної оболонки шлунка та їх продовження в лімфатичні судини стінки дванадцятипалої кишки. Вперше в історії лімфології він висловив думку про зв’язок органів через лімфатичні судини серозного покриву та суттєво доповнив класичні уявлення П.Масканьї про етапність лімфовідтоку.

Відомий сучасний лімфолог академік М.Р.Сапін (1982) підкреслив, що “четкое определение поэтапного оттока лимфы от органов впервые было дано Ф.А.Стефанисом”, а “ знание этапности оттока лимфы от органов имеет важное значение в клинике при определении путей распостранения метастазов опухолей и воспалительных процесов”.

В роботі “Лимфатические сосуды желудка человека” (1902) Ф.А.Стефаніс, зокрема, встановив “этапы лимфатических сосудов желудка вплоть до общего уносящего лимфу сосуда – до грудного протока”. З притаманною йому науковою сумлінністю та скрупульозністю Ф.А.Стефаніс пише на сторінці 26 цієї роботи:”Я предпочтительнее пользуюсь выражением этап для

обозначения известного участка на протяжении лимфатического пути и вытекающим отсюда понятием этапного узла употребляемому в настоящее время многими, часто без необходимой точности, выражению областной узел, причем под одним этапом понимаю путь от места происхождения данного сосуда до первого встреченного узла, так что первым этапом будет путь от места происхождения какого-нибудь сосуда в органе и до первого встреченного им узла, а первым этапним узлом – этот узел; выносящий сосуд первого этапного узла будет представлять собой второй этап, а узел, в который он впадает – второй этапны й узел и т.д.

Итак, означенные узлы будут первыми этапными узлами для названных сосудов; вторым этапом будет выносящие сосуды этих узлов, а вторыми этапными узлами – различные узлы, лежащие на пути последних. Строго говоря, тот или другой узел из группы, являющейся первой этапной группой для сосудов данного органа, может для того или другого сосуда этого органа быть уже узлом второго этапа, так как выносящие сосуды того иного из узлов первой этапной группы не непременно минуют другие узлы той же группы…”(в цитаті залишена орфографія оригіналу).

Ф.А.Стефаніс був не тільки видатним дослідником, але й педагогом. Свої лекції він насичував багатим демонстраційним матеріалом, що справляє великий вплив на студентів, які цінили в ньому вихователя і вченого. Професор М.С.Спіров зазначив (1965), що Франц Адольфович “здійснив у викладанні анатомії вимоги практичної медицини та наочності”. Ф.А.Стефаніс писав: “Как бы ни были прекрасны и содержательны лекции, как бы умело преподаватель не сгруппировывал в своем изложении факты, все же остается верным положение, что в науке демонстративной, какова анатомия, необходимо прежде всего видеть, ибо от этого зависит все дальнейшее. Чтобы удовлетворить этой необходимости студентам показывают препараты, рисунки и т.д. на лекциях, показывают их вне лекций, наконец заставляют их работать в секционном зале". Окремо Франц Адольфович підкреслив, що “практические занятия на трупе важнее нежели слушания лекций”, та cum grano salis додав: “... Всякий иной способ усвоения анатомических данных остается без результата, как молитва бедного ”.

Маючи основним напрямком своєї діяльності вивчення анатомії лімфатичної системи, велику частку свого таланту та енергії Ф.А.Стефаніс віддав удосконаленню фундаментального музею та створенню учбового музею кафедри. Франц Адольфович власноручно зробив значну кількість музейних препаратів, які вражають досконалістю і майстерністю виконання.

Викладання анатомії не мислиме нині без фундаментального та навчального музеїв кафедри анатомії людини Національного медичного університету імені О.О.Богомольця, які є найважливішою базою навчального процесу, отже справа, яку зробив Ф.А.Стефаніс, служить і ще служитиме багатьом поколінням студентів.

Творча спадщина Ф.А.Стефаніса збагатила скарбницю вітчизняної анатомії і з цього приводу варто згадати відомий вислів великого реформатора анатомії А.Везалія: “ Vivitur ingenio sed altera mortis erum ” (“Вічним є лише творіння розуму, все інше – підвладне смерті”).

Після Ф.А.Стефаніса кафедрою анатомії завідував з 1917 по 1922 рік професор **Арсен Вікторович Старков** (1874-1927), якого у 1918 році було обрано дійсним членом Української академії наук. З 1923 по 1925 рік він очлював кафедру біології в Українському педагогічному інституті (Прага); з 1925 по 1927 рік очолював кафедру анатомії людини в Латвійському університеті (Рига). У 1927 році А.В.Старкова було обрано членом Українського наукового інституту в Берліні.

Професор А.В.Старков відомий своєю докторською дисертацією “Этиология и патологическая анатомия мышечной кривошеи” (1900) і класичною працею “Анатомия прямой кишки и мы шц, имеющих к ней отношение” (т.1, 1912) і “Анатомия фасций и клетчатки малого таза” (т. 2, 1912).

Професор Павло Іванович Морозов

Професор Федір Олександрович Цешковський

Професор Арсен Вікторович Старков

Професор Олексій Андрійович Івакін

Одночасно з професором А.В.Старковим другою кафедрою анатомії людини (база колишнього Київського жіночого медичного інституту) завідував професор **Павло Іванович Морозов.**

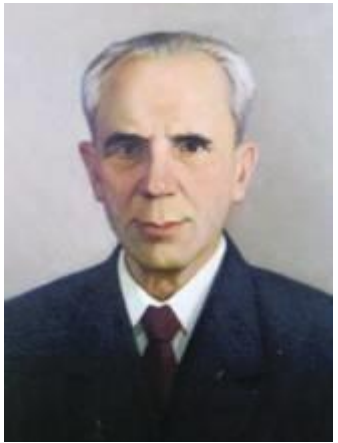
Наступник професора А.В.Старкова по кафедрі професор **Федір Олександрович Цешковський** закінчив медичний факультет Юр'ївського (Дерптського) університету і раніше працював у галузі анатомії в Петербурзькому психоневрологічному інституті імені В.М.Бехтерєва у професора Р.Вейнберга.

Під час перебування професора Ф.О.Цешковського завідувачем (1922-1924) кафедра анатомії була переведена з анатомічного театру, збудованого за ініціативою професора О.П.Вальтера у 1853 році, у приміщення кафедри анатомії колишнього Київського жіночого медичного інституту (вул. Мечнікова 7).

Після Ф.О.Цешковського кафедру анатомії очолював з 1924 по 1930 рік професор **Олексій Андрійович Івакін** (1883-1942).

О.А.Івакін народився 20 лютого 1883 року в Катеринославі. Закінчив фізико-математичний (1914) та медичний (1916) факультети Харківського університету. Починав як асистент медичного факультету Катеринославського університету (1915-1923). Згодом працював доцентом Харківського медичного інституту (19231925). Будучи завідувачем кафедри анатомії Київського медичного інституту, одночасно працював професором анатомії та гістології Київського державного університету імені Т.Г.Шевченка, а потім – професором кафедри анатомії Київського стоматологічного інституту (1934-1939). Паралельно працював професором Київського (1929-1932) та Білоцерківського (1932 –1935) ветеринарних інститутів, де викладав порівняльну анатомію.

Надзвичайно активний як науковець і педагог професор О.А.Івакін є автором понад ста наукових праць і підручників, зокрема: "Анатомия человека в повседневной жизни" (1926), "Анатомія і фізіологія" (1931, у співавторстві з В.Н.Рубашкіним), "Краткий учебник анатомии человека" (1932, у співавторстві з В.П.Воробйовим та Г.Ф.Івановим), "Краткий курс анатомии человека с элементами гистологии и эмбриологии" (1936).

В 1930 році Вчена рада Київського медичного інституту обрала завідувачем кафедри анатомії професора **Михайла Сергійовича Спірова** (1892-1973), якому у 1932 році було присвоєно звання професора, а в 1943 році – почесне звання Заслуженого діяча науки і техніки України.

М.С.Спіров народився 2 липня 1892 року в с. Вишегорському Сергацького повіту Нижегородської губернії в сім'ї священика. В 1917 році він закінчив медичний факультет Московського університету, працював помічником прозектора анатомії Вищої московської медичної школи, помічником прозектора і прозектором анатомії Київського медичного інституту, старшим прозектором анатомії Ленінградської

військовомедичної академії і старшим асистентом кафедри анатомії Ленінградського педагогічного інституту імені Герцена.

М.С.Спіров (глибоко релігійна, за свідченням співробітників, людина) був видатним вченим та педагогом з ласки Божої. У житті Михайло Сергійович завжди дотримувався християнських принципів: він був спокійною, доброзичливою, порядною, безкомпромісно чесною за будь-яких обставин людиною. Академік К.І.Кульчицький та доктор медичних наук Л.В.Чернишенко (1979) згадували: “Професор був завжди лагідний, ввічливий, ніколи не підвищував голосу, але вмів зробити зауваження так, що воно запам’ятовувалось надовго. Михайло Сергійович казав, що робота на кафедрі повинна вестися й у вихідні дні, і в свята. Перед вихідним днем чи святом він говорив Л.С.Беспаловій: “Це день не тільки відпочинку, а й роботи, не відмовтесь прийти завтра на кафедру і зробити...” – і далі йшов перелік завдань... Ця людина була безмежно віддана науковій роботі. М.С.Спіров часто любив повторювати своїм підлеглим: “Треба працювати в міру сил – з усіх сил”, але не в наказовій формі, а дуже ввічливо... За такою ввічливістю, за лагідною, здавалось би, вдачею приховувалися цілеспрямованість і непохитна воля вченого”.

Основним предметом досліджень професора М.С.Спірова були: інтерреналові (міжниркові) тіла – система непостійних і різноманітних за формою і розмірами утворів, гомологічних корі надниркових залоз; ембріогенез мозкових оболон людини; шляхи циркуляції спинномозкової рідини; двійчасті людські потвори; еволюційна морфологія легень; питання методології і методики викладання анатомії людини; вивчення наукової спадщини М.І.Пирогова; і, особливо, лімфатична система.

Професор М.С.Спіров розробив питання про лімфатичні судини тонкої кишки людини, скупчені лімфоїдні вузлики (пейєрові бляшини), відвідні лімфатичні судини підслизового шару тонкої кишки, про взаємовідношення лімфатичних судин і вузлів черевної порожнини людини з серозним покривом. Створена М.С.Спіровим нова класифікація лімфатичних вузлів черевної порожнини детально представлена ним у класичній монографії “Классификация лимфатических узлов брюшной полости” (1959).

Загально визнано, що проблема класифікації лімфатичних вузлів об’єднує складні питання розподілу, топографії і зв’язків численних етапів шляху лімфовідтоку з органами і з лімфатичними колекторами. Класифікація М.С.Спірова лімфатичних вузлів черевної порожнини базується на особливостях відношень останніх до органів і на їх онто- і філогенетичному розвитку. Нова значна група лімфатичних вузлів черевної порожнини, виділена на основі їх зв’язку серозним покривом, має важливе значення в поясненні уражень лімфатичних вузлів при запаленні очеревини, розповсюдженні інфекції та метастазів пухлин у віддалені від їх джерела ділянки.

Професор М.С.Спіров досліджував також лімфатичні судини гортані, щитоподібної залози, трахеї та зв’язані з ними лімфатичні вузли. Ці нові дані були узагальнені М.С.Спіровим у надрукованій у співавторстві зі О.І.Свиридовим та Б.С.Андріївським монографії: “Лимфатические сосуды органов дыхания” (1961).

Під керівництвом М.С.Спірова були одержані нові й оригінальні дані з функціональної, вікової й порівняльної анатомії лімфатичної системи. Провідними вченими-лімфологами стали співробітники кафедри О.А.Сушко, Л.В.Чернишенко, Л.С.Беспалова, О.І.Свиридов.

Доцент О.О.Сушко та доктор медичних наук доцент Л.В.Чернишенко вдосконалили техніку ін’єкції лімфатичних капілярів розчином нітрату срібла й одержали нові дані про будову лімфатичних капілярів, їхнє відношення до сполучнотканинних структур в нормі і при патології. **Л.В.Чернишенко** вперше описала навколосудинні лімфоїдні вузлики як нові утвори імунної системи людини і ссавців.

Беспалова Лариса Степанівна

Чернишенко Лідія Валентинівна

Доктор медичних наук доцент **Л.С.Беспалова** вперше провела широкі і систематичні дослідження лімфатичних судин органів черевної порожнини на всьому шляху лімфовідтоку – від органа до грудної протоки. На унікальних ін’єкційних препаратах вона описала лімфатичні судини, що йдуть відповідно до серозних листків, і встановила зв’язки через лімфатичні судини органів, не зв’язаних між собою первинним розвитком (підшлункова залоза і поперечна ободова кишка, шлунок і поперечна ободова кишка), а також зміни в ході лімфатичних судин, обумовлені змінами у співвідношеннях очеревинних листків. Порівняльноанатомічні дослідження Л.С.Беспалової лімфатичних судин тонкої кишки і брижових лімфатичних вузлів

дозволили їй вперше встановити докази з розвитку із лімфатичних вузлів-конгломератів ссавців множинних окремих брижових лімфатичних вузлів і вузлів задньої черевної стінки.

Свиридов Олександр Іванович

Доктор медичних наук доцент **Олександр Іванович Свиридов** розробив питання про вікові особливості лімфатичних судин серозних оболонок, внутрішніх органів і діафрагми та на великому порівняльноанатомічному матеріалі встановив закономірності розподілу лімфатичних капілярів відповідно до динамічних структур органів. Він вперше дослідив структуру і ступінь розвитку лімфатичних капілярів у різних ділянках діафрагми, відношення їх до серозних покривів і взаємовідношення з кровоносними судинами.

Дослідження анатомії центральної нервової та кровоносної систем також дістали подальший розвиток у працях М.С.Спірова та його видатних учнів професорів І.Є.Кефелі, І.І.Чайковської, А.А.Архиповича та доцента М.П.Сухецької.

Мікроциркуляторне русло спинного мозку та його сполучнотканинних структур вивчав наступник М.С.Спірова по кафедрі анатомії професор І.Є.Кефелі (1920-1980).

Професор І.І.Чайковська (1918-1996) присвятила свою докторську дисертацію з’ясуванню особливостей кровопостачання базальних ядер головного мозку. 1956 року вона переїхала до Ворошиловграду (нині Луганськ), де очолила кафедру анатомії новоствореного медичного інституту, якою керувала упродовж 28 років.

Професор **Анатолій Аврамович Архипович** досліджував кровоносне русло твердої мозкової оболони, одержані дані він узагальнив в докторській дисертації “Микроваскуляризационная система твердой мозговой оболочки головного мозга человека” (1973).

Докторська дисертація доцента **М.П.Сухецької**“Ретикулярная формация промежуточного мозга человека” (1968) була присвячена вивченню розвитку джерел утворення сітчастої формації та встановленню її зв’язків з чутливими, руховими, вегетативними центрами спинного мозку й мозкового стовбура.

Наукову спадщину київської анатомічної школи професор М.С.Спіров розвивав з великою любов’ю і творчим піднесенням. Усю свою кипучу енергію й сили він віддавав педагогічній і науковій роботі, плідно розвивав і продовжував дослідження своїх попередників.

Професор Анатолій Аврамович Архипович

Керована професором М.С.Спіровим кафедра анатомії була у 1954 році переведена з приміщення по вул. Мечнікова 7 і розміщена в новому морфологічному корпусі на проспекті Перемоги 34.

З 1971 по 1978 рік кафедру анатомії людини очолював професор **Ігор Євгенович Кефелі** (1920-1980) талановитий вчений, високо інтелігентна людина багатогранних здібностей.

Професор І.Є.Кефелі – автор "Атласу схем з анатомії людини" (1963). Він багато зробив для впровадження в дослідженнях кафедри анатомії людини питань розвитку гемомікро-циркуляторного русла в пренатальному періоді розвитку людини.

З 1978 по 2004 рік завідувачем кафедри анатомії людини був член-кореспондент АПН України, Заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України, професор **Іван Іванович Бобрик.** Іван Іванович учень відомого топографоанатома академіка К.І.Кульчицького, на кафедрі якого він проводив дослідження мікросудинного русла та внутрішньоорганних нервових елементів в умовах оперативних втручань після експериментального моделювання різних патологічних станів.

З приходом професора І.І.Бобрика кафедра поступово перейшла до вивчення різних ланок кровоносних та лімфатичних судин мікроциркуляторного русла в пренатальному періоді онтогенезу з широким застосуванням сучасних методів морфологічного аналізу. Для того, щоб поглибити дослідження судин, за пропозицією професора І.І.Бобрика співробітники кафедри анатомії людини почали виконувати дослідження із застосуванням електронного мікроскопа, який був установлений на кафедрі у 1982р., і тим самим підняли на щабель вище вивчення мікроциркуляторного русла. Методи трансмісійної і скануючої мікроскопії, виготовлення напівтонких зрізів та інші методи дозволили науковцям кафедри отримати нові оригінальні матеріали про тонку будову судинного русла. Наукові дослідження кафедри анатомії людини досягли світового рівня, а в дечому випередили пошуки передових вітчизняних і закордонних морфологічних центрів і лабораторій. Це стало можливим у зв'язку вивченням тканин ембріонів і плодів людини, в той час коли багато інших учених виконували дослідження на тваринах.

Професор Ігор Євгенович Кефелі

Висока цілеспрямованість і воля, принциповість і професіоналізм, доброзичливе ставлення до співробітників і колег здобули професору І.І.Бобрику заслужений авторитет в університеті, науковій спільноті, Україні. Його особистий внесок у науку істотно вплинув на розвиток анатомії в Україні. За досить короткий час

кількість дослідників мікроциркуляторного русла на кафедрі значно зросла і цією проблемою під керівництвом професора І.І.Бобрика почали займатися морфологи не тільки в Україні, але й за її межами. Виник і поступово розвинувся важливий науковий напрямок, склалася самобутня морфологічна школа.

За період з 1981 до 2004 р. виконали і захистили кандидатські дисертації аспіранти і викладачі кафедри: В.Г.Черкасов, Л.В.Солошенко, О.О.Шевченко,

А.І.Парахін, М.В.Морін, Л.В.Дебеленко, С.П.Ґудзь, О.М.Алексєєв, М.В.Тордія, В.В.Васько, Н.С.Бобров, Л.П.Грицай, О.В.Соколова, Ю.Ю.Кузьменко,

О.К.Мелеховець, М.Р.Ігнатіщев, О.В.Канцер, М.А.Безштанько, І.В.Дзевульська.

За цей час виконали докторські дисертації: К.А.Дюбенко, С.В.Стеценко, В.Г.Черкасов, О.О.Шевченко, Г.Я.Костюк, С.Т.Чорнокульський, Ф.К.Папазов, Р.П.Піскун, Л.М.Давиденко, С.А.Зурнаджан, С.П.Жученко, В.Г.Янушевський. Учні професора І.І.Бобрика стали завідувачами морфологічних кафедр в Астрахані, Вінниці, Донецьку, Сімферополі, Мелітополі.

Матеріали досліджень науковців кафедри почали широко друкуватись у вітчизняних та закордонних виданнях. Результати отримані В.Г.Черкасовим, О.О.Шевченко, А.І.Парахіним, були узагальнені і надруковані у фундаментальній монографії “Судинний ендотелій”, яка вийшла за редакцією академіка В.В.Купріянова, професора І.І.Бобрика та професора Я.Л.Караганова у видавництві “Здоров’я” у 1986 р. Ця книга стала настільним посібником для багатьох науковців, які вивчають розвиток судин у нормі та при різних патологічних станах. За матеріалами наукових досліджень кафедри випущена монографія “Розвиток кровоносних та лімфатичних судин“ (1991), автори якої професори І.І.Бобрик, В.Г.Черкасов та О.О.Шевченко, а також біля 1000 наукових статей співробітників кафедри, які надруковані за останні роки. Співробітниками кафедри було встановлено, що морфогенез органів людини проявляється послідовністю скоординованих морфологічних процесів, в результаті чого, за рахунок формування клітинних ансамблів утворюються ділянки мікроциркуляторного русла і реалізується план просторової організації мікроциркуляторного русла. В цьому процесі особливу роль відіграє судинний ендотелій, який становить собою тканинну формацію, що відрізняється не тільки у різних судинах різних органів і навіть в різних судинах одного органу, але і на протязі однієї і тієї ж судини. Саме ендотелій є першим структурним компонентом, який започатковує судинну стінку, тому в ангіології розрізняють поняття “первинний ангіогенез” (маючи на увазі утворення ендотеліальних клітин “de novo”, яким передують ангіобласти) та поняття “вторинний ангіогенез” (процес утворення нових судин шляхом росту із передуючого ендотелія). Відповідно сучасній концепції розробленій київськими анатомами для первинного ангіогенезу відповідає правило “omnis endothelium ex mesenchima”, а для вторинного - “ omnis endothelium ex endothelium ”.

М.А.Тихомиров у своїй відомій книзі “Варианты артерий и вен человеческого тела в связи с морфологией кровеносной сосудистой системы” (1899) писав, що “сама эмбриология человеческого тела вынуждена пользоваться сравнительной эмбриологией, ибо никому не удалось и, вероятно, (по самому материалу) не удастся проследить развития человека шаг за шагом, как это сделано относительно многих других позвоночных”. Нині, саме крок за кроком, співробітники кафедри анатомії людини НМУ послідовно вивчають морфогенез судин ембріонів і плодів людини, завжди пам’ятаючи вислів одного з перших завідувачів кафедри професора А.П.Вальтера: “Первое дело для анатома – ум и влечение к предмету и к истине” (1855).

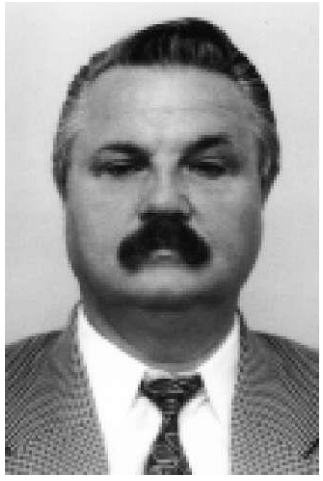
Дослідження науковців кафедри анатомії багаторазово доповідалися в європейських країнах, тричі на засіданні Європейського наукового товариства анатомів (Gesselschaft, Leipzig), в Болгарії, Польщі, на конгресах, з’їздах, наукових конференціях в Україні та багатьох країнах СНД.

За цей період багато зроблено кафедрою для покращання навчального процесу. Було підготовлено третє видання підручника

О.І.Свиридова “Анатомія людини” для медико-профілактичного факультету. Професор І.І.Бобрик з кандидатом медичних наук

В.І.Мінаковим видали унікальний виданий короткий

“Атлас ана-томії україномовний під-ручник адаптований для час цей підручник став стоматологів, але й дістав високу факуль-тетів. Українською мовою посібників.Професори І.І.Бобрик, надрукували низку навчальних співавторстві з професорами Ю.Б.Чайковським) здійснив видання фундамен-тального і добре ілюстрованого підручника “Анатомія людини” (2004). **Сте-ценко Світлана Василівна** (н. 3.09.1939) — анатом, доктор медич-них наук (1988), професор (1993). Професор кафедри нормальної анатомії (з 1991 р.).

новонародженого” (1990). У 2000 р. О.І.Свиридова “Анатомія людини”, стоматологіч-ного факуль-тету. За популярним в Україні не тільки серед оцінку у студентів інших видано ряд методичних В.Г.Черкасов, С.Т.Чорнокульський посібників, професор К.А.Дюбенко (у А.К.Коломійцевим та

Закінчила Київський медичний інститут імені О.О. Богомольця (1965), аспірантуру (1966). Працювала: асистент (19661977), доцент (1978-1991), професор з 1991 року. У 1988 р. захистила докторську дисертацію на тему: "Морфогенез бронхиальных, альвеолярных и сосудистых структур легкого человека". Учениця М.С. Спірова, І.Є. Кефелі, І.І. Бобрика. Головне направлення наукових досліджень: розвиток і будова структури легені на макро-, мікро- і ультраструктурному рівнях.

Автор понад 100 наукових статей, 7 навчальних посібників, 2-х винаходів. **Чорнокульський Сергій Тимофійович** (н. 17.10.1942) — анатом, доктор медичних наук (1992), професор (2000), професор кафедри анатомії людини з 2000 року.

Закінчив Київський медичний інститут імені О.О. Богомольця (1971), аспірантуру на кафедрі нормальної анатомії (1973). Працював асистентом до 1981 року. З 1981 по 1984 рік — старший викладач кафедри анатомії людини медичного університету в Алжирі. Від 1985 року працює у Національному медичному університеті імені О.О. Богомольця: з 1985 по 1993 рік – заступник декана по роботі з іноземними студентами, доцент кафедри нормальної анатомії з 1989 року, професор кафедри з 2000 року. У 1992 р. захистив докторську дисертацію на тему: "Гемомикроциркуляторное русло эндо и миометрия человека в пренатальном периоде морфогенеза и детородном возрасте".

Автор понад 120 наукових праць, в тому числі 11 навчально-методичних посібників, 10 раціональних пропозицій та винаходів, співавтор окремих розділів монографій. Основні напрямки наукових досліджень: гемо- та лімфомікроциркуляторне русло матки та інших функціонально різнорідних органів, імуно-вазальна морфологія в онтогенезі людини. Співавтор відкриття нових органів імунної системи периваскулярних лімфоїдних вузликів.

Дюбенко Кузьма Антонович (н. 17.11.1937) — анатом, доктор медичних наук (1990), професор кафедри анатомії людини (1991). Закінчив Київський медичний інститут (1967). З 1969 р. — асистент кафедри анатомії людини, кандидат медичних наук (1974), доцент (1977), професор (1991). У 1986 р. захистив докторську дисертацію на тему: "Гемомікроциркуляторне русло підшлункової залози в нормі і при панкреатиті".

Автор понад 50 наукових праць. У 1991 р. видав перший в Україні тримовний словник-довідник "Анатомічний словникдовідник" та видання "Міжнародна анатомічна номенклатура" (український еквівалент). У 2001 р., з нагоди 160 річниці НМУ, ним видана перша сучасна "Анатомічна термінологія" — українською, латинською і англійською мовами. За його редакцією вийшов перший україномовний підручник "Анатомія людини". Т. 1.

Кузьменко Юрій Юрійович, 1961 р. народження, українець, закінчив у 1992 році медикопрофілактичний факультет Київського медичного інституту ім. акад. О.О.Богомольця. Після закінчення інституту з серпня 1992 року працював асистентом-стажером кафедри нормальної анатомії.

З 1993 року асистентом кафедри нормальної анатомії. В 1999 році захистив кандидатську дисертацію по темі ”Мікроциркуляторне русло червоподібного відростку людини в пренатальному періоді онтогенезу”, яка у 1999 році була затверджена ВАК України. З 2000 року працював на посаді доцента кафедри нормальної анатомії. У жовтні 2003 року отримав вчене звання ”доцент”.

В 2013 році захистив докторську дисертацію по темі ”Морфогенез нирки при дії ендогенних та екзогенних чинників в експерименті”, яка у 2013 році була затверджена ДАК України. Є автором 89 наукових праць, 2 авторських свідоцтв.

ШЕВЧЕНКО ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА
доктор медичних наук, професор кафедри описової та клінічної анатомії НМУ ім.О.О. Богомольця

Шевченко Олена Олександрівна у 1979 році з відзнакою закінчила Київський медичний інститут імені О.О.Богомольця і поступила в аспірантуру на кафедру нормальної анатомії за спеціальністю “анатомія людини”. У 1982р. захистила кандидатську дисертацію «Гемомікроциркуляторне русло яєчників людини в пренатальному періоді онтогенезу». У 1990 р. захистила докторську дисертацію «Пренатальний онтогенез гемомікроциркуляторного русла органів людини з різним типом ендотелія обмінних судин». В 1993 р. отримала вчене звання «доцент». В 2005 р. отримала вчене звання «професор». З 1982 р. до 1991 р. працювала на посаді асистента кафедри нормальної анатомії; з 1991р. до 1992 р. працювала на посаді доцента кафедри нормальної анатомії Київського медичного інституту. З 1992 р. до 1994 р. працювала на посаді завідуючого кафедрою нормальної анатомії, гістології і топографічної анатомії медичного факультету Сумського державного університету. З 1994 р до 2004 р. працювала на посаді доцента кафедри нормальної анатомії Національного медичного університету. З 2004 р. до 2011 р. працювала на посаді професора кафедри нормальної анатомії. З 2011 р. до 2014 р. працювала на посаді завідувача кафедри анатомії та фізіології Національного університету фізичного виховання та спорту України. З 2014 року працювала на кафедрі оперативної хірургії та топографічної анатомії на посаді професора кафедри НМУ ім..О.О.Богомольця. .З 2021 р працює на посаді кафедри описової та клінічної анатомії НМУ ім..О.О.Богомольця. Стаж науково-педагогічної роботи – 41 рік. Під керівництвом Шевченко О.О. захищені 2 кандидатських дисертації..

Кількість друкованих робіт всього – 430, із них 4 патенти України та 2 авторських свідотства, 2 монографії, 11 підручників та 37 навчальних та навчально-методичних посібників (9 – із грифом МОЗ та МОН України). Сфера наукових інтересів: вікова та прикладна ангіолог

Професор Віктор Гаврилович Черкасов

З 2004-2020 кафедрою анатомії людини НМУ керував Заслужений діяч науки і техніки України, професор **Віктор Гаврилович Черкасов**, який є учнем професора І.І.Бобрика. Уся професійна діяльність В.Г.Черкасова пов'язана з кафедрою анатомії людини рідного інституту (тепер університету), де він пройшов довгий шлях від аспіранта (1976р.), асистента (1979р.), старшого викладача, доцента, професора (1992 р.) до завідувача кафедри (з липня 2004р.), декана медичного факультету № 1 (з січня 2008 р.). В.Г.Черкасов успішно працював начальником науково-дослідного сектору університету (2003-2008 рр.), деканом медичного факультету № 1 (2008-2013 рр.), був членом наукової ради МОЗ України, членом Наукової громадської ради при ВАК України.

Автор та співавтор понад 300 наукових робіт, 6 монографій, 24 посібників і підручників, 3 анатомічних атласів, 5 винаходів, 11 авторських свідоцтв.

У теперішній час професор В.Г. Черкасов є віце-президентом Наукового товариства анатомів, гістологів, ембріологів та топографоанатомів України (з 1992 року), головою проблемної комісії МОЗ та НАМН України «Морфологія людини», головою спеціалізованої вченої ради Д 26.003.06. Під його керівництвом захищено 4 докторські та 3 кандидатські дисертації, виконуються ще 2 докторські та 4 кандидатські дисертації.

Нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня (2006). У 2009 р. В.Г. Черкасову присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України».

Основні монографії: «Сосудистый эндотелий» (1986 р.), «Развитие кровеносных и лимфатических сосудов» (1991р.), «Мікроциркуляторне русло шкіри в зв'язку зі становленням її структури в нормі і при злоякісних лімфомах шкіри» (1998 р.), «Органи чуття (огляд структури і функції)» (2003 р.), «Наукова діяльність НМУ імені О.О.Богомольця 2002-2006 рр. Т. 1-3» (2007 р.), «Структура органів імунної системи після дії малих доз іонізуючого випромінювання» (2008р.)

Значну наукову та педагогічну роботу В.Г.Черкасов виконував як завідувач опорної кафедри. Під його керівництвом розроблена і впроваджена в Україні програма навчальної дисципліни «Анатомія людини» (2005 р.), яка забезпечила організацію навчального процесу за кредитно-модульною системою відповідно до вимог Болонського процесу. На опорній кафедрі

створений перший адаптований до кредитно-модульної системи українськомовний підручник «Анатомія людини. У трьох томах» (2006-200 9 рр.), який набув широкого визнання і став базовим з анатомії людини у вищих навчальних закладах України.

На сьогоднішній день кафедру очолює професор ДЗЕВУЛЬСЬКА ІРИНА ВІКТОРІВНА, 1960 року народження, доктор медичних наук, професор, трудовий стаж –36 років, стаж науково-педагогічної роботи у вищих навчальних закладах – 29 років 6 місяців, у т.ч в Національному медичному імені О.О. Богомольця МОЗ України – науково-педагогічний – 29 років 6 місяців.

У 1984 році закінчила з відзнакою лікувальний факультет Київського медичного інституту імені акад. О.О. Богомольця. У вересні 1986 року закінчила клінічну ординатуру на кафедрі терапії №1 Київського державного інституту удосконалення лікарів ім. П.Л. Шупика. З 1986 по 1993 роки працювала в ЦНДЛ Київського державного інституту удосконалення лікарів на посаді молодшого наукового співробітника.

У лютому 1993 р. обрана за конкурсом на посаду асистента кафедри нормальної анатомії НМУ імені О.О. Богомольця. У 2004 р. захистила кандидатську дисертацію. З 1 вересня 2008 року – доцент кафедри анатомії людини НМУ імені О.О. Богомольця. У 2010 році присвоєно вчене звання «доцент» по кафедрі анатомії людини. У червні 2016 року захистила докторську дисертацію. З 1 вересня 2016 року по теперішній час працює на посаді професора кафедри.

Результати науково-педагогічних розробок використані при формуванні правових, нормативних, програмних документів державного, галузевого та регіонального рівнів, зокрема, розробки Загальнодержавної інтегрованої програми з викладання питань геронтології та геріатрії на виконання Програми проекту Темпус «Модернізація додипломної медичної освіти в країнах Східного сусідства»; є автором 48 освітніх програм, затверджених ЦМК МОЗ України.

Дзевульська І.В. є автором більше 300 друкованих наукових та навчально-методичних праць, 2 патентів, має 7 авторських свідоцтв на твір (навчально-методичні посібники). Матеріали наукових досліджень доповідалися на 71

науково-практичному форумі. Є співвиконавцем 3 науково-дослідних робіт, у т.ч. 2 – на замовлення МОЗ України. Індекс Гірша (Google Scholar) - 5, Індекс Гірша (Scopus) - 1.

За наукове дослідження останків з саркофага Ярослава Мудрого у Софійському Соборі нагороджена Почесною грамотою (Національний заповідник «Софія Київська»).1 2013 році нагороджена Почесною грамотою МОЗ України (2013 р.), у 2016 році

- Почесною грамотою Кабінету Міністрів України

Нагороджена Диплом VI Національного конгресу АГЕТ України, Дипломом IV Міжнародного медичного конгресу «Впровадження сучасних досягнень медичної науки у практику охорони здоров'я України». Має Свідоцтво Української асоціації якості ТОВ «КПЯ «СИСТЕМИ» за програмою навчального курсу «Удосконалення систем управління у вищому навчальному закладі на основі стандарту ISO 9001:2008», Сертифікат кваліфікації «Інноваційні методи та засоби викладання: найновіше у європейській освіті». Нагороджена орденом ім.Лесі Українки за особистий внесок в розвиток національної освіти та плідну науково педагогічну діяльність.

На кафедрі анатомії людини виконувала обов'язки завуча кафедри, член апробаційної ради «Морфологія», член спеціалізованої вченої ради Д 26.003.06 при Національному медичному університеті імені О. О. Богомольця. З 2009 року по 2016 рік виконувала обов'язки Вченого секретаря спеціалізованої Вченої ради Д 26.003.06 при Національному медичному університеті імені О. О. Богомольця.

Дзевульська І.В. є висококваліфікованим викладачем, досвідченим науковцем, вихованою, доброзичливою людиною. Висока працездатність та компетентність дозволяють успішно поєднувати науково-педагогічну діяльність з науково-організаційною та видавничою. Історія кафедри описової та клінічної анатомії Національного медичного університету імені О.О.Богомольця свідчить, що своїм становленням українська анатомія зобов'язана тим її видатним представникам, які присвятили свій талант і своє життя самовідданій науковій та освітянській праці, виховали учнів-послідовників, передали їм свої знання, свій багатий досвід.

Київська анатомічна школа утвердила основне, методологічно правильне положення про взаємозв'язок і нерозривність форми і функції і цим розв'язала завдання єдності теорії і практики. Тому сучасна вітчизняна анатомія може по праву вважатися динамічною наукою. Вона невпинно розвивається і збагачується новим змістом, вона відповідає критеріям клінічної та освітянської корисності і зв'язана з практикою української охорони здоров'я.

1.1.

Організована

15 липня (28) 1834 року в Києві було відкрито Імператорський університет Св. Володимира. 28 серпня (9 вересня 1834 року) в університеті розпочалися заняття, а в 1841 році – на медичному факультеті та на новостворенній кафедрі анатомії.

У 1845 році, коли була створена вчена рада при медичному факультеті Імператорського університету Св. Володимира, на першому засіданні якої 1 вересня 1845 року відбувся офіційний захист докторської дисертації учня М.І. Пирогова, майбутнього завідувача кафедри анатомії О.П. Вальтера «О микроскопическом исследовании механизма сплетения волос при колтуне».

1.2. Реорганізована, переіменовано кафедру: з назви «Анатомія людини» на кафедру «Описової та клінічної анатомії» рішенням Вченої ради Національного медичного університету імені О.О. Богомольця №7 від 28.01.2020 року.

Відповідно до рішення Вченої ради Національного медичного університету імені О.О. Богомольця №1 від 30.08.2021 Року проведено (з 01.09.2021) реорганізацію кафедри «Описової та клінічної анатомії» шляхом приєднання до неї кафедри “Оперативної хірургії та топографічної анатомі”.

3. Адреса і телефони кафедри

Кафедра ОПИСОВОЇ ТА КЛІНІЧНОЇ АНАТОМІЇ належить до медичного факультету № 1,

- є фундаментальною кафедрою медико-біологічного профілю, • є опорною кафедрою серед однопрофільних кафедр медичних ВНМЗ України 3-4 рівнів акредитації,
- Адреса кафедри:

1. 03680, Україна, Проспект Берестейський 34, морфологічний корпус.

- Телефон кафедри: 441 -49-94 телефони зав. кафедри : 097423262

4. Кадрове забезпечення кафедри

4.1. Затверджений штатний розклад професорсько-викладацького складу

Штатні посади	Затверджено на 2021 /2022 н. р.		Затверджено на 2022/2023 н.р.		Затверджено на 2023 /2024 н. р.		Затверджено на 2024 /2025 н. р.		Затверджено на 2025 /2026 н. р.	
	бюджет	контракт	бюджет	контракт	бюджет	контракт	бюджет	контракт	бюджет	контракт
Завідувач кафедри	1	-	1	-	1	-				
Професори	1	3	1	3	3	-				
Доценти	12,5	11,5	13	10,5	14,25	-				
Старші викладачі	1	2	1	2	2,5					
Викладачі	-	-	-	-	-	-				
Асистенти	37,75	10,00	14,75	10,5	14,75	-				
Всього	53,25	26,5	30,75	26	35,5	-				

4.2. Укомплектованість штатних посад викладачів на кафедрі

Посади за штатним розкладом	2021/2022 н.р.			2022/2023 н.р.			2023/2024 н.р.			2024/2025 н.р.		
	Штатні викладачі (основні працівники кафедри)	Штатні сумісники		Штатні викладачі (основні працівники кафедри)	Штатні сумісники		Штатні викладачі (основні працівники кафедри)	Штатні сумісники		Штатні викладачі (основні працівники кафедри)	Штатні сумісники	
		Внутрішні	Зовнішні		Внутрішні	Зовнішні		Внутрішні	Зовнішні		Внутрішні	Зовнішні
Завідувач кафедри	1.00	-	-	1.00	-	-	1,00	-	-			
Професори	4.00	0,75	0,25	3.00	0.5	0.5	3,00					
Доценти	24.00	3,25	-	23.5	6.00	-						
Старші викладачі	3.00	1,0	-	3.00	1.00		2,5					
Асистенти	47,5	11,75	0,5	25.25	6.5	0.5						
Всього	80.00	16,75	0,75	55,75	14.00	1.00						

4.3. Науково-педагогічні кадри, які працюють на умовах погодинної оплати (кількість)

Посади за штатним розкладом	З числа штатних (основних працівників)	З інших установ та закладів
Завідувач кафедри –д.мед.н., Дзевульська І.В.	-	-
Професори	-	-
Доценти	-	-
Старші викладачі	-	-
Викладачі	-	-

Асистенти	-	-
Всього	-	-

4.4. Кадрове забезпечення навчального процесу (відповідно до затвердженого штатного розкладу)

Факультет Медичний № 1	**Кафедра Анатомії людини**												
№ п/п	ПІБ	Посада (1,0, 0,75, 0,5, 0,25 ставки)	Вчене звання		Вчений ступінь			Штатний викладач, зарахований за:		Сумісник		ПРИМІТКА*	
			Професор	Доцент	Доктор наук	Кандидат наук	Не має	Конкурсом	Трудовою угодою (контрактом)	Внутрішній	Зовнішній	240	
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12		13
1.	ДЗЕВУЛЬСЬКА І.В.	1, 0 зав.кафедри.+ 0,5 проф.	+		+			+		+			

2	Коноваленко С.О.	1, 0 проф. + 0, 5 доц											
3.	ШЕВЧЕНКО О.О.	1, 0 проф. +	+		+			+		+			
4.	БЕЗШТАНЬКО М.А.	1, 0 доц. + 0,5 доц		+		+		+		+			
5.	МАТКІВСЬКА Р.М.	1, 0 доц. + 0,5 доц.		+		+		+		+			
6.	ІГНАТІЩЕВ М.Р.	1, 0 доц. + 0,5 доц.		+		+		+		+			
7.	КАМІНСЬКИЙ Р.Ф.	1, 0 доц.		+		+		+		+			
8.	ЛАХТАДИР Т.В.	1, 0 доц. + 0,5 ас		+		+		+		+			

9.	МАЛІКОВ О.В.	1, 0 доц. + 0,5 доц.		+		+		+		+			
10.	ГАЙДАЙ О.С.	1, 0 доц.+0,5 ас.		+		+		+		+			
11.	ПРИМАЧЕНКО В.І.	0,5 доц.+0,5 ас		+		+		+		+			
12.	СИНИЦЬКА А.М.	1, 0 доц.+ 0,5 доц.		+		+		+		+			
13.	КОБЗАР О.Б.	доц.1,0		+		+		+		+			
14.	ДОРОШЕНКО С.В.	доц 1,0		+		+		+		+			
15.	ХВОРОСТЯНА Т.Т.	доц 0,5		+		+		+		+			
16.	ГОРБЕНКО С.О.	Доц.1,0(ВМ)		+		+		+					
17.	ЗІНЕВИЧ Г.В.			+		+		+					
18.	ПЕРВАК І.Л.	доц 0,5		+		+		+		+			
19.	ЛЕВОН М.М.	доц 1,0		+		+		+		+			

20.	ПАРХОМЕНКО М.В.	доц 1,0		+		+		+		+			
21.	БОНДАРЕНКО М.Д.	доц 1,0 +0,5 доц.		+		+		+		+			
22.	ЖЕБЕЛЕНКО Я.Г.			+		+		+					
23.	ЖЕБЕЛЕНКО М.Г.	ас. 1,0.(ПТД)					+	+		+			
24.	ГУМЕНЧУК О.Ю.	ас.1,0+					+	+		+			
25.	ЗОРЕНКО О.В.	ст.викл.1,0(ПТД)					+	+		+			
26.	ТИТАРЕНКО В.М.	1, 0 ас.+ ас.0,5					+	+		+			
27.	СИНЯВСЬКА Н.Я.	1,0 асист.					+	+		+			
28.	ДРУЖИНІНА К.П.	1, 0 асист+0,5 ас..					+	+		+			
29.	ТИМОШЕНКО І.О.	1,0 Ст. викладач					+	+					
30.	ІБРАГІМОВА І.В.	1,0 асист.+ 0,5 ас					+	+		+			
31.	УВАЄВ Б.С.	1,0. ас..					+	+					
32.	ДОРОЩУК С.М.	1,0ас. (ПТД)					+	+		+			
33.	КОСТЮКОВА І.М.	1, 0 асист.+ 0,5 ас.					+	+		+			
34.	МЕРВІНСЬКИЙ Т.С	1, 0 асист					+	+		+			
35.	МЕРВІНСЬКА Ю.В.	1, 0 асист.+0,5 ас.					+	+					
36.	ДУДА О.В	1, 0 асист.+ 0,5 ас.					+	+		+			
37.	ПОДЗІГУН Л.В						+	+		+			Декретна відпустка

38.	ТУРБАЛ Л.В	1, 0 асист.					+	+					+
39.	ГРИЦЕНКО О.А.	1, 0 асист.					+	+					
40.	НІЯЗМЕТОВ Т.С.	0,5 ас.					+	+					+
41.	МАЛІНОВСЬКА Н.М.	1,0 ас					+	+					Декретна відпустка
42.	ЯНЧИШИН А.Я.	1, 0 асист.+ 0,5 ас					+	+		+			
43.	ЗІНЕВИЧ Я.В.	Доц.1,0				+		+					Декретна відпустка

4.5. Вікова структура професорсько-викладацького складу кафедри (фізичні особи)

Посади	**Кількість**	**Вікові групи**						
		до 30	**31-40**	**41-50**	**51-60**	**61-65**	**>65**	**Середній вік**
Завідувач кафедри	1					1		62
Професори	5			1		3	1	58,8
Доценти	24		3	5	4	8	4	53.3
Старші викладачі	4		2	1	1			42.75
Викладачі	-	-	-	-	-	-	-	-
Асистенти	22	6	12	2	2			35.13
Всього								

4.6. Викладачі, які не мають вченого ступеня (фізичні особи)

Посади	Кількість	Вікові групи						
		до 30	31-40	41-50	51-60	61-65	>65	Середній вік
Завідувач кафедри	-	-	-	-	-	-	-	-
Професори	-	-	-	-	-	-	-	-
Доценти	-	-	-	-	-	-	-	-
Старші викладачі	-	-	-	-	-	-	-	-
Викладачі	-	-	-	-	-	-	-	-
Асистенти	21	6	12	2	1	-	-	34.2
Всього	-	-	-	-	-	-	-	

5. Підготовка науково-педагогічних кадрів.

5.1. Резерв на посади науково-педагогічних працівників кафедри

Посади	Прізвище, ім'я, по-батькові (повністю)	Рік народження	Займана посада	Науковий ступінь	Вчене звання	Дата затвердження Вченою Радою НМУ (для резерву на посаду зав. кафедри)	Чи виконує дисертаційну роботу (так, ні)	Термін закінчення дисертаційної роботи за планом	Відсоток виконання дисертаційної роботи (на кінець н.р.)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Зав. кафедри	Матківська Р.М.	1979	Доцент	к.мед.н	доцент	-.	-	-	-
Професор	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Доцент	Титаренко В.М.	1966	Асистент	к.мед.н	-	-	-	-	-
	Тимошенко І.О.	1991	Асистент	Phd	-	-	-	-	-
Ст. викладач	Синявська Н.Я.	1962	Асистент	-	-	-	-	-	-
Викладач									
Асистент									

5.2. Підготовка на кафедрі науково-педагогічних кадрів через аспірантуру, магістратуру та докторантуру за останні 5 років

Навчальний рік / Кадри, підготовл. кафедрою	2021/2022 н.р.				2022/2023 н.р.				2023/2024 н.р.				2024/2025 н.р				2025/2026 н.р.			
	всього *	з них			всього	з них			всього	з них			всього	з них			всього	з них		
		захистили дисертацію	не захистили дисертацію	залишились на кафедрі		захистили дисертацію	не захистили дисертацію	залишились на кафедрі		захистили дисертацію	не захистили дисертацію	залишились на кафедрі		захистили дисертацію	не захистили дисертацію	залишились на кафедрі		захистили дисертацію	не захистили дисертацію	залишились на кафедрі
Докторанти	-	-	-	-	-	-	-	-												
Аспіранти очні	4	3	1	4	**6**	**3**	**3**	**6**												
Аспіранти заочні	-	-	-	-	-	-	-	-												
Магістри **	-	-	-	-	-	-	-	-												

* за останній рік

* *Для магістрів заповнювати лише графу „всього”

5.3. Підготовлено на кафедрі докторів та кандидатів наук за 5 років

Кандидатів наук -2 (Титаренко В.М.,Тимошенко І.О., Гайдай О.С.).

6. Навчально-методична робота

6.1. Навчальні дисципліни, які викладає кафедра

Назва навчальної дисципліни,	Медичні факультети	Сто мато-логічний	Меди

курс, семестр навчання	№ 1	№ 2	№ 3	№ 4	ер-готерапія	факультет	психологічн факультет
1	2	3	4	5	6	7	8
Анатомія людини 1 курс, 1-2 семестр	1 курс, 1-2 семестр	1 курс, 1-2 семестр	1 курс, 1-2 семестр	1 курс, 1-2 семестр	1 курс, 1 семестр	1 кур с (1-2 семестри)	1-2 ку (1-3 семестри)
Клінічна анатомія та оперативна хірургія	2 курс, 34 семестр	2 курс, 34 семестр	2 курс, 34 семестр	2 курс, 34 семестр	2 курс, 34 семестр	2 курс, 3 семестр	2 курс, семестр

6.2. Кількість студентів, які одночасно навчаються на кафедрі:

- **в осінньо-зимовому семестрі (непарному) – 1200 с тудентів за 1 навчальний день;**
- **в весняно-літньому семестрі (парному) – 1200 с тудентів за 1 навчальний день.**

6.3. Забезпечення кафедри навчально-метод ичною літературою:

підручники з гріфом МОЗ, МОН України –

№	Видання	Назва	Автори	Наклад	Фінансування	Гриф	Вид	Стан

1	*Підручник*	Анатомія людини. У трьох томах. Том перший. Вінниця: Нова книга, видання 7е, доповнене, 2019.	Головацький А.С., Черкасов В.Г., Сапін М.Р., Парахін А.І. Ковальчук О.І.		За рахунок видавництва	Гриф МОН України (лист № 1/1112044 від 29.07.2014)	Паперовий 368 / 110	Видано
2	*Підручник*	Анатомія людини. У трьох томах. Том другий. Вінниця: Нова книга, видання 6-е, доповнене, 2019.	Головацький А.С., Черкасов В.Г., Сапін М.Р., Парахін А.І. Ковальчук О.І.		За рахунок видавництва	Гриф МОН України (лист № 1/1112044 від 29.07.2014)	473 / 95	Видано
3	*Підручник*	Анатомія людини. У трьох томах. Том третій. Вінниця: Нова книга, видання 5-е, доповнене, 2019.	Головацький А.С., Черкасов В.Г., Сапін М.Р., Парахін А.І. Ковальчук О.І.		За рахунок видавництва	Гриф МОН України (лист № 1/1112044 від 29.07.2014)	376 / 122	Видано
4	*Підручник*	Анатомія людини. Human anatomy textbook /Chercasov V.G., Herasymiuk I.Ye., Holovatskyi A.S., Kovalchuk O.I. [et	Chercasov V.G., Herasymiuk I.Ye., Holovatskyi A.S.,		За рахунок видавництва	ISBN 978-966382-731-5	464	Видано

		al.] _ Vinnysia : Nova Knyga, 2018. – 464 p.	Kovalchuk O.I. [et al.]					
6	*навчальнометодичний посібник*	Навчально-методичний посібник «Анатомія людини (контроль за самостійною підготовкою до практичних занять)» [для студ. Вищ. Меди-	Черкасов В.Г., Дзевульська І.В., Ковальчук О.І.		За рахунок видавництва	МОН і МОЗ Гриф МОН України (лист від	124/ 69	Видано

		чних (фармацевтичних) навч. закл. України]. Видання 11-е, доповнене – К.: Книга-плюс, 2021. – 124 с				23.02.2010 №1/11-1165)		
7	*Посібник*	Фредерік Мартіні **А**натомічний атлас людини: Пер. з 8-го англ. вид [наук.ред.пер. В.Г.Черкасов], ВСВ «Медицина», 2017. – 128 с. (атлас)	Фредерік Мартіні [наук.ред.пер. В.Г.Черкасов]			МОН і МОЗ ISBN 978-617-505539 -7	Паперовий	Видано
8	*Посібник*	Навчально-методичний посібник до практичних занять з анатомії людини для студентів фармацевтичного факультету (заочна форма навчання) / Видання 6-е. – Київ, 2021.– 50 с.	Черкасов В.Г., Дзевульська І.В., Ковальчук О.І.				Електронний ресурс, платформа	Видано

9	*Посібник*	Методичні розробки до практичних занять з анатомії людини для студентів фармацевтичного факультету (за спец. «7.110201– фармація», очна форма навчання. Київ: Видавництво НМУ, 2021. – 51 с.	За редакцію: Черкасов В.Г., Дзевульська І.В., Ковальчук О.І.				Електронний ресурс, платформа	Видано
10	*Підручник*	«Анатомія людини: підручник у 3 томах / А.С. Головацький, В.Г.Черкасов, М.Р.Сапін,	Головацький А.С., Черкасов В.Г., Сапін М.Р., Парахін А.І.,	2000	За рахунок видавництва	МОН і МОЗ ISBN 966-382002-5 (повне) Гриф МОН і МОЗ України.	Паперовий	Видано
		А.І.Парахін, О.І.Ковальчук – Вид. 6-тє, доопрацьоване – Вінниця: Нова книга, 2019. – 1200 с. : іл.	Ковальчук О.І.			Національний підручник.		
11	*Посібник*	Навчально-методичний посібник «Тестові завдання КРОК-1 – Анатомія людини (опорноруховий апарат). К:	Черкасов В.Г., Дзевульська І.В., Ковальчук О.І.	500	За рахунок видавництва	Гриф МОН і МОЗ України.	Паперовий	видано

		«Книга плюс», – 2021. – 52 с.						

посібники –

№	Видання	Назва	Автори	Наклад	Фінансування	Гриф	Вид	Стан
	Підручник	Анатомія людини: у 3 т. Т1. Видання 7-ме, доопрац.- Вінниця: Нова Книга, 2019. - 368 с.	Головацький А.С., Черкасов В.Г., Сапін М.Р., Парахін А.І., Ковальчук О.І.			МОН і МОЗ Гриф МОН України (лист № 1/11-12044 від 29.07. 2014)		
	Підручник	Анатомія людини: у 3 т. Т2. Видання 6, доопрац.- Вінниця: Нова Книга, 2019. - 456 с.	Головацький А.С., Черкасов В.Г., Сапін М.Р., Парахін А.І., Ковальчук О.І.	2000	За рахунок видавництва	МОН і МОЗ Гриф МОН України (лист № 1/11-12044 від	Паперовий	Видано

						29.07. 2014)		
	Підручник	Анатомія людини: у 3 т. Т3. Видання 5-те, доопрац.- Вінниця: Нова Книга, 2019. - 376 с.	Головацький А.С., Черкасов В.Г., Сапін М.Р., Парахін А.І., Ковальчук О.І.			Гриф МОН України (лист № 1/11-12044 від 29.07. 2014)		
	Підручник	Human anatomy :textbook/ Cherkasov V.G., Herasymiuk S. Ye., Holovatskyi A. S., Kovalchuk O.I. [et al.]. – Vinnytsia : Nova Knyha, 2018. – 464 p.	V.G. Cherkasov., I.Ye. Herasymiuk., A.S. Holovatskyi., O.I. Kovalchuk., B. Ya. Reminetskyy.			Авторське право на твір № 85795	Паперовий	Видано
	Посібник	Анатомічний атлас людини / Фредерік Мартіні ; пер. З 8-го англ.. вид.; відповідальний за дизайн та ілюстрації Вільям Обер ; наук. ред. перекладу В.Г. Черкасов. – 2-е вид. випр. – К. : ВСВ «Медицина», 2017. – 128 с.: 250 іл.	Фредерік Мартіні [наук.ред.пер. В.Г.Черкасов]			МОН і МОЗ	Паперовий	Видано
1	*Посібник*	«Анатомія людини (контроль «Анатомія людини (контроль за самостійною підготовкою до практичних занять). Видання 11-е. – Київ, 2021 -124 с.	Черкасов В.Г., Дзевульська І.В., Ковальчук О.І.	1000	За рахунок видавництва	МОН і МОЗ	Паперовий	Видано
2	*Посібник*	Методичні розробки до	Черкасов В.Г.,	500	За рахунок видавництва	МОН і	Паперо-	Вида-

		практичних занять з анатомії людини для студентів фармацевтичного факультету (заочна форма навчання) / Видання 6-е. – Київ, 2021.– 50 с.	Дзевульська І.В., Ковальчук О.І.			МОЗ	вий електронний	но
3	*Посібник*	Методичні розробки до практичних занять з анатомії людини для студентів фармацевтичного факультету (за спец. «7.110201–фармація», очна форма навчання. Київ: Видавництво НМУ, 2021. – 51 с.	Черкасов В.Г., Дзевульська І.В., Ковальчук О.І.				Паперовий Електронний ресурс, платформа «Лікар»	
4	*Посібник*	Навчально-методичний посібник «Тестові завдання КРОК-1 – Анатомія людини (опорно-руховий апарат). К: «Книга плюс», – 2021. – 52 с.	Черкасов В.Г., Дзевульська І.В., Ковальчук О.І.	500	За рахунок видавництва	МОН і МОЗ	Паперовий	Видано
5	*Посібник*	Тестові завдання «Крок-1» – анатомія людини /Видання 6е, доопрацьоване / За редакцією В.Г.Черкасова, І.В.Дзевульської , О.І.Ковальчука: навчальний посібник. – Київ: НМУ, 100 с.	За редакцію: Черкасов В.Г., Дзевульська І.В., Ковальчук О.І.	500	За рахунок видавництва	МОН і МОЗ	Електронний ре-сурс,	

6	*Посібник*	«Анатомія людини (контроль «Анатомія людини (контроль за самостійною підготовкою до практичних занять для студентів фармацевтичного факультету). Видання 11-е. – Київ, 2021 -50 с.	За редакцію: Черкасов В.Г., Дзевульська І.В., Ковальчук О.І.	500	За рахунок видавництва			

монографії-

1	Програми / Монографії	**Примірна програма навчальної дисципліни «Анатомія людини»:** Галузь знань 22 «Охорона здоров'я» За спеціальністю 228«Педіатрія» – 2021.	Дзевульска І.В. Матківська Р.М.		МОЗ України ДУ «ЦМК з вищої медичної освіти МОЗ України» «Затверджено» 2021 року			
2	Програми / Монографії	**Примірна програма навчальної дисципліни «Анатомія людини»:** **Підготовки** фахівців вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» у вищих навчальних закладах МОЗ України за спеціальністю 227 "Фізична терапія. Ерготерапія" кваліфікації освітньої «бакалавр»	Дзевульска І.В. Матківська Р.М.		МОЗ України ДУ «ЦМК з вищої медичної освіти МОЗ України» «Затверджено» 2018 року			Видано

		Програма **Анатомія людини** **Медична хімія** **Фізіологія** **Гістологія та ембріологія** **фахових вступних випробувань для осіб, які здобули освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого бакалавра за спеціальністю 221 «стоматологія» спеціалізацій «стоматологія», «стоматологія ортопедична» і 223 «медсестринство» спеціалізацій «лікувальна справа», «сестринська справа» (молодшого спеціаліста за спеціальностями 5.12010101 «лікувальна справа», «5.12010102 «сестринська справа», 5.12010104 «стоматологія», 5.12010106 «стоматологія ортопедична») та вступають на навчання для здобуття освітньокваліфікаційного рівня «магістр» на стоматологічний факультет за спеціальністю 221 «стоматологія» і медичний факультет за спеціальністю за спеціальністю 222 "медицина" та 228 "педіатрія"**	Дзевульска І.В. Матківська Р.М. Чайковський Ю.Б., Карвацький І.М., Калібабчук		Вчена рада НМУ імені О.О.Богомольця «Затверджено» 2019 року			

3		**Примірна програма навчальної дисципліни «Анатомія людини»:** **Підготовки** фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти «Магістр медичної психології» Галузь знань 22 «Охорона здоров'я» Спеціальності 225 "Медична психологія" Кваліфікації освітньої «магістр медичної психології» кваліфікації професійної	Дзевульска І.В. Матківська Р.М. Ковальчук О.І.		МОЗ України ДУ «ЦМК з вищої медичної освіти МОЗ України» «Затверджено» 2017 року			

		«лікар-психолог»						
4	Програми / Монографії	Програма фахових вступних випробувань для осіб, які здобули освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста за спеціальностями 5.12010101 «лікувальна справа», 5.12010102 «сестринська справа», та вступають на навчання для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста за спеціальністю 222 «медицина», освітня програма «лікувальна справа»	Дзевульська І.В. Матківська Р.М.		МОЗ України ДУ «ЦМК з вищої медичної освіти МОЗ України»	Паперовий	Видано	
5	Програми / Монографії	Галузь знань 22 «Охорона здоров'я» Примірна Програма навчальної дисципліни «Анатомія людини» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 221 "Стоматологія"	Дзевульська І.В. Матківська Р.М.		МОЗ України ДУ «ЦМК з вищої медичної освіти МОЗ України» Затверджено» 12 жовтня 2016 року	МОЗ	Паперовий	Видано

		освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр стоматології» кваліфікації професійної «лікар-стоматолог»						

6	Програми / Монографії	Галузь знань 22 «Охорона здоров'я» Примірна Програма навчальної дисципліни «Анатомія людини» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти Спеціальність: 226 «Фармація» За Освітньо-кваліфікаційний рівень: «магістр фармація»	Карвацький І.М. Дзевульська І.В. Матківська Р.М.		МОЗ України ДУ «ЦМК з вищої медичної освіти МОЗ України» Затверджено» 07 жовтня 2016 року			
6	Програми / Монографії	Галузь знань 22 «Охорона здоров'я» Примірна Програма навчальної дисципліни «Анатомія людини» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти За спеціальністю 225 "Медична та психологічна реабілітація" освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр медичної та психологічної реабілітації» кваліфікації професійної «лікарреабілітолог» обо «лікар-психолог»	Дзевульська І.В. Матківська Р.М. Ковальчук О.І.		МОЗ України ДУ «ЦМК з вищої медичної освіти МОЗ України» Затверджено 12 жовтня 2016 року			
7	Програми / Монографії	Галузь знань 22 «Охорона здоров'я» Примірна Програма навчальної дисципліни «Анатомія людини» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти	Дзевульська І.В. Матківська Р.М. Ковальчук О.І.		МОЗ України ДУ «ЦМК з вищої медичної освіти МОЗ України» Затверджено 12 жовтня 2016 року			

		Спеціальність: 222 «Медицина»						

		За Освітньо-кваліфікаційний рівень: «магістр медицини» кваліфікації професійної «лікар»						
8	Програми / Монографії	Типова Програма навчальної дисципліни «Анатомія людини» для підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст» у вищих навчальних закладів МОЗ України Галузь знань 1201»Медицина», спеціальності: 7.12010004 «Мдична психологія»	Дзевульська І.В. Матківська Р.М. Ковальчук О.І.	100	МОЗ України ДУ «ЦМК з вищої медичної освіти МОЗ України». Затверджено 24 березня 2016 року	МОЗ	Паперовий	В
9	Програми / Монографії	Типова Програма навчальної дисципліни «Анатомія людини» для підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст» у вищих навчальних закладів МОЗ України Галузь знань 1202 «Фармація», спеціальності: 7.12020102 «Клінічна фармація»	Дзевульська І.В. Матківська Р.М. Ковальчук О.І.		МОЗ України ДУ «ЦМК з вищої медичної освіти МОЗ України» Затверджено 24 березня 2016 року	МОЗ	Паперовий	В

10	Програми / Монографії	Типова Програма навчальної дисципліни «Анатомія людини» для підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст» у вищих навчальних закладів МОЗ України Галузь знань 1202 «Фармація», спеціальності: 7.12020104 «Технологія парфумернокосметичних засобів»	Дзевульська І.В. Матківська Р.М. Ковальчук О.І.		МОЗ України ДУ «ЦМК з вищої медичної освіти МОЗ України».ю Затверджено 24 березня 2016 року	МОЗ	Паперовий	В
11	Програми /	**Навчальний план та програ-**	Черкасов В. Г.,		http://nmu.ua/zagalni-			В
	Монографії	**ма циклу підвищення кваліфікації викладачів ФПК викладачів ВМНЗ УКРАЇНИ III-IV р.а. (за очно-заочною формою навчання)** «Методика викладання навчальної дисципліни “анатомія людини” на основі компетентнісного підходу модуль 2.» – 2016. http://nmu.ua/zagalnividomosti/kafedri/kafedraanatomyy-cheloveka/programyfpk/	Остапюк Л.І., Дзевульська І.В., Ковальчук О.І., Тимошенко І.О.		vidomosti/kafedri/kafedraanatomyy-cheloveka/programy-fpk/			

🎬 методичні вказівки, рекомендації, тести –

	Посібник	Навчально-методичний посібник «Тестові завдання КРОК-1 – анатомія людини.(опорно-руховий	За редакцію: Черкасов В.Г., Дзевульська І.В., Ковальчук О.І.	500	За рахунок видавництва	МОН і МОЗ	Паперовий	Видано

		апарат)», Видання 6-е. – 50 с. 2021р. –						
	Посібник	Тестові завдання «Крок1» - Анатомія людини (Спланхнологія. Центральна нервова система. Органи чуття. / Видання 5-е доопрацьоване/ За редакцією В.Г. Черкасова, І.В. Дзевульської, О.І. Ковальчука. – К: Книга-плюс, 2017. – 112 с.	За редакцію: Черкасов В.Г., Дзевульська І.В., Ковальчук О.І.	500	За рахунок видавництва	МОН і МОЗ	Паперовий	Видано
	Посібник	Тестові завдання «Крок-1» - анатомія людини /Видання 6-е, доопрацьоване / За редакцією В.Г.Черкасова, І.В.Дзевульської ,	За редакцію: Черкасов В.Г., Дзевульська І.В., Ковальчук О.І.	500	За рахунок видавництва	МОН і МОЗ	Паперовий	Видано
		О.І.Ковальчука: навчальний посібник. – Київ: НМУ, 2018. - 100 с.						
	Посібник	Навчально-методичний посібник «Тестові завдання КРОК-1 – анатомія людини. Модуль 2». Видання 5-е. – 112 с., 2018 р. –	За редакцію: Черкасов В.Г., Дзевульська І.В., Ковальчук О.І.	1000	За рахунок видавництва	МОН і МОЗ	Паперовий	Видано

3	*Посібник*	Навчально-методичний посібник для студентів та викладачів ВМНЗ Анатомія центральної нервової системи. (видання четверте, доповнене). – Київ. / Книга плюс. 2017.	Чорнокульський С.Т		МОЗ України ДУ «ЦМК з вищої медичної освіти МОЗ України»		П аперовий	В идано
4	*Посібник*	Навчально-методичний посібник для студентів та викладачів ВМНЗ Анатомія судин, нервів верхньої та нижньої кінцівок (ангіоневрологія). (видання друге, доповнене). - Київ. /Книга плюс.2018.	Чорнокульський С.Т		МОЗ України ДУ «ЦМК з вищої медичної освіти МОЗ України»		П аперовий	В идано
5	*Посібник*	Навчально-методичний посібник для студентів та викладачів ВМНЗ Анатомія внутрішніх органів (спланхнологія).- Київ. / Книга плюс.2017.	Чорно-кульський С. Т., Єрмольєв В.О.		МОЗ України ДУ «ЦМК з вищої медичної освіти МОЗ України»		П аперовий	В идано
6	*Посібник*	Навчально-методичний посібник для студентів та викладачів ВМНЗ Анатомія м'язів. (міологія) .- Київ. / Книга плюс.2017.	Чорнокульський С. Т.		МОЗ України ДУ «ЦМК з вищої медичної освіти МОЗ України»			

7. Матеріально-технічна база кафедри

7.1. Площі, які використовує кафедра

№ п/п	Призначення приміщення	Кількість приміщень	Загальна площа. кв.м	Загальна кількість робочих місць для студентів	Максимальна кількість навчальних груп, що може прийняти кафедра одно-

					часно
1	Лекційна аудиторія				х
2	Кімнати викладачів	Зав.каф. №231 Завуч №234 №241 №242 (Т) №125-А (К) №121-А(Б) №131(М) №132 (Б) Разом: Навчальні кімнати: 1поверх S=576,4 № 135(веранда) №120(к.зал) №123 №124(Синицька) №125(Кузьменко) №129(Матківська) Секц.зал(великий)№127+№128- Секц. зал(малий)№126- 2поверх S=573,3 №239(конф.зал) №239(музей2)	54,2 29,6 10,9 34.1 32,9 22 14,1 10.7 208,5 Общ.S=1149,7 1поверх S=576,4 66,8м2 58.6м2 18.4м2 34.6м2 32.4м2 18.4м2 113.4м2 101.8 м2 2поверх S=573,3	300	х

		№233(бібліотека) №240(Ігнатищев) №241 №246(Підв.квал) Секц.зал(вел) №244+№245 Секц.зал(мал.) №243	 67.7м2 155.м2 48.9м2 34.5м2 33.2м2 18.4м2 114м2 101.6м2		

Загальна площа навчальних кімнат –1149,7м2

Загальна площа викладацьких кімнат – 208,5м2

Найбільша кількість студентів, що одночасно навчаються на кафедрі –315 7.2. Максимальна кількість навчальних груп, що може прийняти кафедра одночасно – 20 7.3. Кількість навчальної площі на одного студента (кв.м.) – 3,8 м2

№ п/п	Призначення приміщення	Кількість приміщень	Загальна площа ($м^2$)	Загальна кількість робочих місць для студентів	Максимальна кількість навчальних груп, що може прийняти кафедра одночасно
1.	Лекційна аудиторія*	1			
2.	Навчальні кімнати	6	1198,6	300	20
3.	Наукові лабораторії	-	-	-	-
4.	Методичний кабінет	-	-	-	-
5.	Комп’ютерний клас	1	58.6м2	15	1
6.	Бібліотека	1	48,9	-	-

7.	Приміщення для зберігання анатомічної колекції	1	155	-	-
8.	Кабінет завідувача	1	54,2	-	-
9.	Кабінет завуча	1	29,6	-	-
10.	Кабінети викладачів і допоміжного персоналу	11	200,9	-	-
11.	Конференц-зала	1	67,7	-	-
12.	Коридори і сходи	8	642,1	-	-
13.	Санвузли	3	48,7	-	-
14.	Всього	35	2504,32	315	21

7.4. Матеріально-технічне забезпечення

/п	Назва			КІлькість одиниць		
				Всього	У тому числі	
					Належить клінічній базі	Придбано у звітному н.р.
	Комп’ютери P-III – 500 ACER -4062 LMi	Всього		15		
			Під’єднані до Інтернет	14		
			Використовуються у навчальному процесі	15		
			Працюють у дисплейному класі для студентів	15		
	Відеомагнітофони не має					
	Відеокамери не має					
	Проекційна техніка діапроектори негатоскопи	Всього				
		У тому числі	**Інтерактивний комплекс**	6		

			Мультимедійне обладнання	1		
			БФП А4 Epson L222	2		
			Монітор 21.5 LED Acer	3		
			Ноутбук Acer Aspire E515	5		
			Ноутбук Asus x540sa-xx0100	3		
			ПК Gamemax	3		
			Проектор Epson EB-X31	**2**		
	Сучасна діагностична аппаратура	Всього		не має		
	Сучасна лікувальна аппаратура	Всього		не має		

* вартістю >5 тис. грн.

7.5. Перелік обладнання, придбаного протягом останніх 5 років.

Назва обладнання	**Рік придбання**	**Вартість обладнання**	**Використання обладнання**		
			в навчальному	**в науковій роботі**	**в лікувальнодіагностичній роботі**
			процесі		
Інтерактивні комплекс	**2018**				
Інтерактивні комплекс	**2018**				
Інтерактивні комплекс	**2018**				
Інтерактивні комплекс	**2017**	**137637,5000**			
Інтерактивні комплекс	**2017**	**137637,5000**			
Інтерактивний комплекс	**2016**	**128100,0000**			
Мультимедійне обладнання	**2015**	**79000,0000**			

БФП А4 Epson L222	**2017**	**5003.0300**			
БФП А4 Epson L222	**2017**	**5003.0300**			
Монітор 21.5 LED Acer	**2017**	**2502.0000**			
Монітор 21.5 LED Acer	**2017**	**2502.0000**			
Монітор 21.5 LED Acer	**2017**	**2502.0000**			
Ноутбук Acer Aspire E515	**2017**	**10000.0000**			
Ноутбук Acer Aspire E515	**2017**	**10000.0000**			
Ноутбук Acer Aspire E515	**2017**	**10000.0000**			
Ноутбук Acer Aspire E515	**2017**	**10000.0000**			
Ноутбук Acer Aspire E515	**2017**	**10000.0000**			
Ноутбук Asus x540sa-xx0100	**2016**	**22230.0000**			
Ноутбук Asus x540sa-xx0100	**2016**	**22230.0000**			
Ноутбук Asus x540sa-xx0100	**2016**	**22230.0000**			
ПК Gamemax	**2017**	**12189.8600**			
ПК Gamemax	**2017**	**12189.8600**			
ПК Gamemax	**2017**	**12189.8600**			
Проектор Epson EB-X31	**2017**	**14499.6000**			
Проектор Epson EBX31(3LCD?XGA)	**2016**	**12818.04000**			